

**HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ**

Seramik Anasanat Dalı

KİMLİK VE 'BEN' İKİLİĞİNİN SANAT PRATİKLERİ İLE ÇÖZÜMLENMESİ

Fazilet AŞCI

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2024

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ

Seramik Anasanat Dalı

KİMLİK VE 'BEN' İKİLİĞİNİN SANAT PRATİKLERİ İLE ÇÖZÜMLENMESİ

Fazilet AŞCI

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2024

KİMLİK VE 'BEN' İKİLİĞİNİN SANAT PRATİKLERİ İLE ÇÖZÜMLENMESİ

Danışman: Doç. Ceren SELMANPAKOĞLU

Yazar: Fazilet AŞCI

ÖZ

Bu araştırma, bilinçli öznenin bir 'ben' olarak varlığını tasdiklemek için sorduğu "Ben kimim?" sorusuna dayanmaktadır. 'Ben' ve kimlik kavramları farklı olduğundan öncelikle bu kavramların temel anlamları incelenmiştir. Bu inceleme felsefi ve psikanalitik literatür temel alınarak niteliksel araştırma ile gerçekleştirilmiştir.

'Ben' kavramının felsefi sözlük anlamı incelendiğinde bilinç kavramı öne çıkmaktadır. Bu nedenle ilk bölüm Descartes'ın "Düşünüyorum öyleyse varım" önermesine dayanmaktadır. 'Kuşku duyan bilincin' varlığını doğrulamayı amaçlayan bu önerme, kendini gözlemleyen ve varlığını sorgulayan bilinçten hareketle oluşturulmuştur. Kendisini tanımlamak ve 'olmak' isteyen özne, bu tanımlamayı bazen olumsuzlama yoluyla olanı reddederek, bazen de öteki aracılığıyla olanı kabul ederek yapar. Düşünen ve düşünerek hakikati arayan özne, 'ben'in dinamik yapısına aykırı olarak 'ben'i sabitlemek ve tanımlamak ister. Bilincin varoluş mücadelesi, kendisini hiçlikten kurtarma çabasına sürükler, bu da onu varoluşu tanımlamaya zorlar. Ancak Hegel'in ifade ettiği gibi ne varlık ne de yokluk olan özne, "oluş" hareketi içerisinde zamansallık kazanır. 'Ben'in tanımlanamaz yapısı ve özne için uğrak olması nedeniyle ilk bölüm *Ben'in Saklambacı* başlığını taşımaktadır. 'Ben' değişkenliği içerdiğinden ve kendilik bu değişkenlik içinde kurulduğundan, bu araştırmanın sanatsal pratiğinde hareket önemli bir rol oynamaktadır. İzleyicinin müdahalesinin de davet edildiği sanat pratiği aracılığıyla 'ben'in yapısı kavramsal ve sanatsal olarak analiz edilmeye çalışılmıştır.

İkinci bölümde kimlik kavramının anlamı ve işlevi araştırılmıştır. Bununla kimliğin bir yansımanın belirlenimi olduğu anlaşılmaktadır. Kimlik, özneleştirilmiş 'ben'i toplumsal bağlamda konumlandırma işlevine sahip olduğundan sabit kalan bir yapıdır. Bu sabitliğin yanı sıra fantazi olması da ona olduğundan daha fazla anlam yüklenmesine neden olur. Ancak kimlik algısı değişen öznenin bu paradokstan kurtulmak için fantaziyle yüzleşmesi ve onu katetmesi gerektiği sonucuna varılır.

Üçüncü bölümde incelenen, başta Lacan olmak üzere, öncü araştırmalar sonucunda, öznenin hesaplaşmaları kuramsal ve sanatsal olarak gerçekleştirilmiştir. Burada, öznenin kimlik anlatisını oluşturmada aktif rol oynayan 'baba'nın gerçekten ölmüş olmasının ne anlama geldiği ve kimlik kurgusunu nasıl etkilediği analiz edilmiştir. Öznenin özneleşerek toplumsal düzene girmesinde 'baba' çok önemli bir rol oynamaktadır. Eğer 'baba' gerçekten ölmüşse, 'baba'nın varlığı yerini babanın işlevine bırakır ve kimlik 'yasa' tarafından şekillenir, ki bununla da hesaplaşılması gerekir. Özne, gerçek babanın yerini alan yasa ve dayatmaların yanı sıra, imgesel bir 'baba'ya, yani ulaşılmaz bir babaya tutunur. İmgesel 'baba', Lacan'ın da dile getirdiği gibi, bir tür Tanrı prototipidir. Özne, kayıp 'baba' üzerinden neden ulaşılmaz imgesel bir 'baba' yarattığıyla yüzleştiğinde, onun *lüzumsuz* olduğu gerçeğiyle yüzleşir. Baba'nın-adı ve imgesel 'baba' üzerinden kurduğu kimlik yerine boşluk üzerinden kendisini kurmaya başlar. Bu yüzleşmeler ve hesaplaşmalar aracılığıyla hem 'ben'in sabitlenemezliği ve değişkenliği, hem de 'baba'nın *lüzumsuzluğu* sanat pratiği içerisinde şekillenip aktarılabilmektedir.

Bu araştırma sonucunda 'ben'in değişken yapısı, kimliğin sabitliği ve fantazisi ile yüzleşilmiştir. Buna göre, kurguyu boşluk üzerinden inşa ederek öznenin 'olan'dan 'olmakta' olana geçebileceği önermesi ortaya konmuştur. İzleyici de bu olguyu sanat pratiği yoluyla deneyimleyebildiği ve sanat eserinin bir parçası olabildiği için bu araştırma artık öznel bir hesaplaşma olmaktan çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: Bilinç, kuşku, varlık, kendilik, oluş, öteki, arzu, baba, fantazi.

ANALISING THE DICHOTOMY OF IDENTITY AND 'I' THROUGH ART PRACTICES

Advisor: Assoc. Prof., Ceren SELMANPAKOĞLU

Author: Fazilet AŞCI

ABSTRACT

This research is based on the question "Who am I?", asked by the conscious subject, to confirm their existence as an 'I'. Since the concepts of 'I' and identity are different, initially the foundational meanings of these concepts are examined. This examination has been conducted with qualitative research based on philosophical and psychoanalytic literature.

When the philosophical dictionary meaning of the concept 'I' is studied, the concept of consciousness comes forward. Therefore, the first chapter is based on Descartes' proposition "I think, therefore I am". Seeking to confirm the existence of the 'skeptical consciousness', this proposition has been put forward based on the consciousness that observes themselves and questions their existence. The subject, who wants to 'be' and define themselves, makes this definition sometimes by rejecting what is through negation, and sometimes by accepting what is through the other. The subject, who thinks and seeks the truth through thinking, desires to fix and define 'I', which however contradicts the dynamic structure of the 'I'. The existential struggle of the consciousness drives into the attempt to save their selves from nothingness, which forces them to define existence. However, as Hegel expresses, the subject, which is neither existence nor absence, acquires temporality within the movement of "becoming". Due to the indefinable structure of the 'I' and the fact that it is only a transitory moment for the subject, the first chapter is titled *I's Hide and Seek*. Since the 'I' comprises dynamicity and the self is established within this dynamicity, movement plays an important role in this research's artistic practice. Through the art practice, in which the viewer's intervention is also invited, the structure of the 'I' has been tried to be analyzed conceptually and artistically.

In the second chapter, the meaning and the function of the concept of identity are explored. With this, it is understood that identity is a determination of reflection. Identity is a structure that remains stable because it has the function of positioning the subjectified 'I' within the social context. In addition to this stability, its being a fantasy causes more meaning to be attributed to it than it already has. However, it is concluded that the subject,

whose sense of identity has changed, must confront the fantasy, and overcome it to escape this paradox.

As a result of the pioneering research, particularly Lacan's, examined in the third chapter, the subject's confrontations have been carried out theoretically and artistically. What it means if the 'father' who plays an active role in creating the subject's identity narrative, is actually dead and how it affects the identity construct has been analyzed. 'Father' plays a crucial role in the subject's entry into the social order by becoming a subject. If the 'father' is actually dead, the being of the 'father' is replaced with the father's function, and the identity is shaped by the 'law', therefore needs reckoning. The subject clings to an imaginary 'father', meaning a father that is impossible to reach, in addition to the laws and impositions that replace the actual father. The imaginary 'father' is a type of God prototype, as also articulated by Lacan. When the subject confronts why they created an impossible-to-reach imaginary 'father' through the missing 'father', face the fact that he is *unnecessary*. Instead of the identity they construct through the name-of-the-father and the imaginary 'father', they begin to construct themselves over emptiness. Through these confrontations and reckonings, the unfixability and alterability of the 'I', as well as the *unnecessity* of the 'father', have been able to be shaped and conveyed within the practice of art.

As a result of this research, the alterable structure of the 'I', the stability of identity and its fantasy were confronted. Accordingly, by building the construct through emptiness, the proposition of the subject's ability to move from what 'is' to 'becoming' has been presented. Since the viewer can also experience this phenomenon through the art practice and be part of the artwork, this research has no longer become a subjective reckoning.

Keywords: Consciousness, skepsis, existence, self, being, other, desire, father, fantasy.

TEŞEKKÜR

Bu sűreçte  zgűr bakıő aısıyla ufkumu geniőleten, bulmaya alıőtıđım kendimi ararken beni usanmadan dinleyen, emeklerini ve sevgisini esirgemeyen sevgili danıőmanım Doç. Ceren Selmanpakođlu'na; her daim beni destekleyen, benimle son aőamaya kadar koőturan niőanlım Selim Pehlivan'a; çocukluđumdan beri en bűyűk destekçim olan sevgili ablam Tuđba amaő ve canım annem Hatice Aőcı'ya sonsuz teőekkűr ederim.

İÇİNDEKİLER DİZİNİ

ÖZ	i
ABSTRACT	iii
TEŞEKKÜR.....	v
GÖRSEL DİZİNİ.....	vii
GİRİŞ	1
1.BÖLÜM: ‘BEN’İN SAKLAMBACI	2
1.1. Kuşkulanın ‘Ben’	2
1.2. Varlık Olarak ‘Ben’	8
1.3. Oluş’un ‘Ben’i	11
1.4. Olumsuzlama ile Yadsınan Gizli ‘Ben’	15
1.5. Öteki Üzerinden Kurgulanan ‘Ben’	22
1.6. Kendilik Çıkmazı	27
2. BÖLÜM: KİMLİK VE BEN İKİLİĞİ	36
2.1. Kimlik.....	36
2.2. Kimlik Fantazisi.....	40
2.3. Fantazi, Arzu ve Eksik	42
3. BÖLÜM: ÖZNEİN HESAPLAŞMASI: LÜZUMSUZ ŞEYLER	46
SONUÇ	54
KAYNAKLAR.....	58
ETİK BEYANI.....	61
ORJİNALLİK RAPORU	62
ORIGINALİTY REPORT	63
YAYIMLAMA VE FİKRÎ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI	64

GÖRSEL DİZİNİ

Görsel 1. Kişisel Arşiv. Fazilet Aşçı. Ân-moment. 2023. (Seramik / 27x30x4 cm.).....	13
Görsel 2. Kişisel Arşiv. Fazilet Aşçı. Ân-moment. 2023. (Seramik / 27x30x4 cm.).....	14
Görsel 3. Kişisel Arşiv. Fazilet Aşçı. Ân-moment. 2023. (Seramik / 27x30x4 cm.).....	14
Görsel 4. Kişisel Arşiv. Fazilet Aşçı. Ben Uğrakları-1. 2023. (Seramik, mdf, sonsuz vida / 34x34x6 cm.).....	17
Görsel 5. Kişisel Arşiv. Fazilet Aşçı. Ben Uğrakları-1. 2023. (Seramik, mdf, sonsuz vida / 34x34x6 cm.).....	18
Görsel 6. Kişisel Arşiv. Fazilet Aşçı. Ben Uğrakları-1. 2023. (Seramik, mdf, sonsuz vida / 34x34x6 cm.).....	18
Görsel 7. Kişisel Arşiv. Fazilet Aşçı. Ben Uğrakları-2. 2023. (Seramik, mdf, sonsuz vida / 34x34x6 cm.).....	20
Görsel 8. Kişisel Arşiv. Fazilet Aşçı. Ben Uğrakları-2. 2023. (Seramik, mdf, sonsuz vida / 34x34x6 cm.).....	20
Görsel 9. Kişisel Arşiv. Fazilet Aşçı. Ben Uğrakları-2. 2023. (Seramik, mdf, sonsuz vida / 34x34x6 cm.).....	21
Görsel 10. Kişisel Arşiv. Fazilet Aşçı. Ben Uğrakları-2. 2023. (Seramik, mdf, sonsuz vida / 34x34x6 cm.).....	21
Görsel 11. Kişisel Arşiv. Fazilet Aşçı. Kendilik Çıkmazı. Yerleştirme. 2022. (Seramik, ayna / Değişken ölçü.).....	30
Görsel 12. Kişisel Arşiv. Fazilet Aşçı. Kendilik Çıkmazı. Yerleştirme. 2022. (Seramik, ayna / Değişken ölçü.).....	31
Görsel 13. Kişisel Arşiv. Fazilet Aşçı. Kendilik Çıkmazı. Yerleştirme. 2022. (Seramik, ayna / Değişken ölçü.).....	32
Görsel 14. Kişisel Arşiv. Fazilet Aşçı. Kendilik Çıkmazı. Yerleştirme. 2022. (Seramik, ayna / Değişken ölçü.).....	32

Görsel 15. Kişisel Arşiv. Fazilet Aşçı. BEN DEĞİLİM! 2023. (Seramik, ahşap, sonsuz vida / 55x36x15,5 cm.).....	33
Görsel 16. Kişisel Arşiv. Fazilet Aşçı. BEN DEĞİLİM! 2023. (Seramik, ahşap, sonsuz vida / 55x36x15,5 cm.).....	33
Görsel 17. Kişisel Arşiv. Fazilet Aşçı. BEN DEĞİLİM! 2023. (Seramik, ahşap, sonsuz vida / 55x36x15,5 cm.).....	34
Görsel 18. Kişisel Arşiv. Fazilet Aşçı. BEN DEĞİLİM! 2023. (Seramik, ahşap, sonsuz vida / 55x36x15,5 cm.).....	34
Görsel 19. Kişisel Arşiv. Fazilet Aşçı. BEN DEĞİLİM! 2023. (Seramik, ahşap, sonsuz vida / 55x36x15,5 cm.).....	35
Görsel 20. Kişisel Arşiv. Fazilet Aşçı. BEN DEĞİLİM! 2023. (Seramik, ahşap, sonsuz vida / 55x36x15,5 cm.).....	35
Görsel 21: Kişisel Arşiv. Fazilet Aşçı. Kimim Ben? 2019. (Seramik, kâğıt, metal / 15x22x1 cm.).....	37
Görsel 22: Kişisel Arşiv. Fazilet Aşçı. Kimim Ben? 2019. (Seramik, kâğıt, metal / 15x22x1 cm.).....	38
Görsel 23: Kişisel Arşiv. Fazilet Aşçı. Kimim Ben? 2019. (Seramik, kâğıt, metal / 15x22x1 cm.).....	38
Görsel 24: Kişisel Arşiv. Fazilet Aşçı. Kimim Ben? 2019. (Seramik, kâğıt, metal / 15x22x1 cm.).....	39
Görsel 25: Kişisel Arşiv. Fazilet Aşçı. Lüzumsuz Adam. 2022. (Seramik / 26x32x4 cm.).....	48
Görsel 26: Kişisel Arşiv. Fazilet Aşçı. Lüzumsuz Adam. 2022. (Seramik / 26x32x4 cm.).....	48
Görsel 27: Kişisel Arşiv. Fazilet Aşçı. Lüzumsuz Adam. 2022. (Seramik / 26x32x4 cm.).....	49
Görsel 28: Kişisel Arşiv. Fazilet Aşçı. Bebek İsa. 2023. (Seramik / 25x25x0,5 cm.).....	50
Görsel 29: Kişisel Arşiv. Fazilet Aşçı. Bebek İsa. 2023. (Seramik / 25x25x0,5 cm.).....	51

GİRİŞ

Bu çalışmada, 'ben' ve kimlik kavramlarının kuruluş anlamları ve aralarındaki ilişki incelenerek bu ikiliğin çelişkili bir yapı ortaya çıkardığı tespit edilmeye çalışılacaktır. Belirlenmiş düşünürlerin tespitleri doğrultusunda yapılan kuramsal tespitle birlikte, 'ben' ve kimlik karşıtlığının sanatsal araştırmayla nasıl çözümlenebileceğini ve böylece çözülebileceğini sanat pratiği ile bütünleştirmek amaçlanmıştır.

Birinci bölümde, 'ben' kavramının sözlük araştırması yapılarak, felsefe ve psikoloji literatüründe nasıl karşılık bulduğu açıklanacaktır. Buna karşılık öznenin 'ben'i tanımlama şekliyle, felsefe ve psikolojide 'ben'in anlamının neye evrildiği tartışılarak, 'ben'in kuramsal süreci incelenecektir. Bu bilgiler ışığında elde edilen sonuç ile 'ben'in yapısı sanat pratiğine aktarılacaktır.

İkinci bölümde, 'kimlik' kavramının nasıl kurulduğunun araştırması yapılarak toplumsal, felsefi ve psikolojik olarak karşılığı tespit edilmeye çalışılacaktır. 'Ben' ve kimlik kavramlarının çözümlenmesinin ardından, bu ikisinin karşı karşıya gelmesiyle ortaya çıkan çelişki değerlendirilecektir.

Üçüncü bölümde ise; öznenin 'ben'i kimlik üzerinden kurgulayış biçimi ile 'ben'in anlamının değişmesi ve bununla yüzleşmesi sonucu 'ben'in nasıl bir hesaplaşma yapabileceği tartışılacaktır. Bütün bu bilgiler öznenin kendi hayatında neyi nasıl yaptığı ile yüzleşmesine olanak sağlayacak olmalıdır: Öznenin hesaplaşmaları, çıkmazları gün yüzüne çıkacaktır. Çıkmazları ile yüzleşen ve hesaplaşmasını yapan özne için anlamın değişmesi kaçınılmaz olmalıdır.

Bütün bu değişim imkânı sonucunda özne üzerine bir önerme sunulmaya çalışılacak ve bunun sanatsal pratikle nasıl karşılanabileceği değerlendirilecektir. Böylece sanat öznesi olarak sanatçının kendi 'ben' dediği ile 'kimlik' dediği arasında nasıl bir çözüm kurgulayabileceği araştırılıp buna bir önerme geliştirilmeye çalışılacaktır. Öznel ve toplumsal alanın bir arada yürüdüğü sanat uygulamaları ile bir çözümlenme denemesi gerçekleştirilecektir.

1. BÖLÜM: 'BEN'İN SAKLAMBACI

Özne, varlığının bilincinde olduğu ve kendisini diğer öznelerden ayırmak istediği için tanımlama ya da tanımlanma ihtiyacı duymaktadır. “Düşünüyorum öyleyse varım” önermesinde Descartes; ‘ben’i “Düşünüyorum” üzerinden tanımlar ve varlığını da yine *cogito* anlayışı üzerinden kanıtlar. Bilinçli özne; ‘ben’ini ve varlığını yine bilinç üzerinden bulacağını ve tanımlayacağını düşündüğü bir arayışa girmektedir. Özne kendisine sorduğu ‘Ben kimim?’ sorusunun cevabını ararken, ‘ben’in arandıkça saklanan, her bulunuş veya tanımlamada kendisini tekrar saklayan yapısıyla karşılaşır. Bu durumda, ‘Ben kimim?’ bir soru olmaktan ziyade öznenin kendisini içinde sabitlemek istediği kaçamak mıdır? Her bir tanımlamada kendisini olumsuzlayan ‘ben’, özne için tanımlanması gereken bir yapı mı, yoksa bir uğrak mıdır? Bu soruların cevapları aranarak bu doğrultuda ‘ben’ kavramının sanata aktarımı yapılacaktır.

1.1. Kuşkulanan ‘Ben’

‘Ben’ en genel tanımıyla “bilinçli bireyin kendini başkalarından ayırmasını dile getiren sözcük”tür (Türk Dil Kurumu, 1979, s. 29). *Felsefe Sözlüğüne* göre ise; “ruhsal eylemlerin eksiksiz bir bireşimidir. Bütün kişisel bilinç işlemleri *ben* öznesine indirgenir. *Ben–olmayan’ın* karşıtıdır, öylesine ki, bilinç kendisini *ben-olmayan’dan* ayırır ve onun karşısına koyar” (Hançerlioğlu, 2005, s. 150). ‘Ben’i ‘bilinç’ ile bir tutan psikologlar ‘ben’in devingen yapısına vurgu yapmak istedikleri için onu “ansal süreklilik” olarak tanımlarlar (Hançerlioğlu, 2005, s. 150). Benlik ise; “en genel anlamıyla, kişinin kendini başka herkesten ve her şeyden ayrı, eşsiz bir bütünlük olarak hissetmesi, bunun bilincinde olması”dır (Budak, 2017, s. 119). Görüldüğü üzere ‘ben’ kavramının anlamı bilinci kapsar ya da eşdeğer olarak görülür.

Bilinç ise; “insanın kendisi, yaşantıları ve dünya üzerindeki bilgisi; aynı zamanda da düşünme ve kendini tanıma yeteneği” anlamına gelmektedir (Akarsu, 1979, s. 35). “Benle ilgili bütün yaşantıların tümü olarak bilinç; her türlü içten yaşamalar; kendi üzerinde bilinç”tir (Akarsu, 1979, s. 35). “Ruhbilimde *bilinç* terimi, öznenin kendini sezişi ya da kendinin farkına varışı anlamında kullanılır, algı ve bilgilerin anlıkta izlenmesi süreci olarak tanımlanır. Geniş anlamda bilinç, usun kullanılmasıdır” (Hançerlioğlu, 2005, s. 172). “Eytışimsel özdekçi¹

---

¹ Eytışimsel Özdekçilik/Diyalektik Materyalizm: “Marksist felsefeye, Marksizm’in özellikle de varlık, bilgi ve yöntem teoriyle ilgili boyutuna, Marksizm’in eski Doğu Bloku’ndaki savunucu veya temsilcileri tarafından verilen ad; gerçekten var olanın hareketi diyalektik olan madde olduğu görüşü” (Cevizci, 2017, s. 584).

felsefeye göre *bilinç*; insanın düşüncesi, duygusu, iradesi, karakteri, heyecanı, anlağı, kanısı, sezisi vb. gibi bütün anlksal süreçlerinin toplamıdır” (Hançerlioğlu, 2005, s. 173).

Buna göre kişisel duygular ve düşünceler *ben*'e özgüdür. *Ben*, kendinin farkında olmaktır ki bu bakımdan ergince bir bilgidir; küçükler kendilerini algıladıkları nesnelere sayarlar, kendi *ben*'liklerinin farkında değildirler. Gerçekte, insanın toplumsal ilişkilerinin ürünü olan *ben*, düşünceci felsefelerde tek etkin etmendir. Düşünceci felsefelerde *ben*, bağımsız bir etmen olarak, temel ve yaratıcıdır. Fransız düşünürü Descartes çıkış noktası olarak onu olarak, “ben düşünüyorum, öyleyse varım” der ve bütün bilgileri bu *düşünen töz*'den uslamalar (Hançerlioğlu, 2005, s. 150).

İnsan bilinci, sadece algılamaya dayalı olmayıp düşünmeyi de beraberinde getirir. Descartes (2018); “düşünüyorum, öyleyse varım” önermesi ile ‘ben’in ancak düşünme edimiyle var olabildiğini ifade etmektedir. Yani ona göre ‘ben’i ya da özneyi var eden düşünme edimidir. Çünkü özne bilinçlidir ve bilinç düşünme edimini beraberinde getirir. “Düşünüyorum” bilincin kendisini tanımasının yani varlığını bir ‘ben’ olarak tasdiklemesinin koşuludur. Düşünme edimi ile kendisini var eden ‘ben’, kendisine dışarıdan bakabilir, gözlemleyebilir. Özne kendisi üzerine düşündüğünde, kendisine dışarıdan bakabileceği için, ‘ben’i bir nesne gibi gözlemleyebilir. Bu yüzden ‘ben’in ne olduğu sorusuna “düşünen bir nesne” cevabını vermektedir. Bu sayede özneyi nesneleştirenin bilinç değil, düşünme edimi olduğunu görmekteyiz. Çünkü ‘ben’ düşünme yoluyla kendisini eleştirir, gözler ve yeniden tasarlar. “Düşünen bir nesne: Kuşkulanan, anlayan, kavrayan, onaylayan, yadsıyan, isteyen, istemeyen, tasarlayan ve duyan bir nesnedir” (s. 73). Dolayısıyla, düşünmenin kapsamı Descartes’a göre duymayı da içerir: “Düşünme sözüyle, bizde doğrudan doğruya kendiliğimizden görebileceğimiz biçimde olup biten tüm şeyleri anlıyorum. Böylelikle yalnız anlamak, istemek, tasarlamak değil, ancak burada duymak da düşünmekle aynı şeydir” (Descartes, 2018, s. 72).

Descartes düşünme edimiyle nesnelere ya da bedeninin olmadığını hayal edebildiğini fark eder: “Sonra dikkatle kim olduğuma baktım ve gördüm ki, bir bedenim olmadığını ve içinde bulunduğum bir dünya ya da bir yer olmadığını hayal edebildiğim halde, ben hiçbir şekilde kendimin var olmadığını hayal edemiyordum” (Descartes, 2013, s. 97). Düşünen bir bilinci olmazsa kendisi de olamayacaktır, fakat burada düşünen bilinci bedenden ayrı tutar. ‘Ben’ olarak kastettiği bedeni değil, bilincidir. Kendi dışında kalan nesnelere var olmadığını düşünebilir fakat kendisinin (bilincinin) var olmadığını düşünemez. Kendisinin dışında kalan bütün nesnelere var olmadığını düşünebilmesi sonucu kendi varlığının kanıtını düşünen bilinçte bulur. Yani kendi varlığının kanıtı olarak düşünme edimini sunar ve buna bağılı olarak

da bilinci öne çıkarmış olur. Ona göre; insan varlığından söz edebilmemiz için düşünüyör olmak gerekmektedir ve bu düşünen bilinç dışında kalan nesnelere var olduğunu kanıtlayacak bir şey yoktur. Bu yüzden bir tözün varlığının başka bir tözün varlığına kanıt olamayacağını söylemektedir. Descartes düşünebildiği şeylerin var olduğuna kısmen ikna olmuştur. Çünkü hangisinin gerçekte var olup olmadığını kestiremeyeceğini söyler. Yani kuşku her zaman olacaktır. Bu yüzden bir tözün varlığı başka bir tözün varlığının kanıtı olamaz. “Ancak aynı biçimde tüm bu şeylerin gerçekliğinden kuşkulandıkça var olmadığımızı varsayamayız” (Descartes, 2018, s. 71).

Descartes, varlığın sorgulanması için kuşku duyulması gerektiği sonucunu çıkarmaktadır. İlk olarak düşünme edimi ile beraber ‘ben kimim?’ sorusu sorulur ve bu soru ‘ben’in var olup olmadığı kuşkusunu beraberinde getirir. Çünkü kendisini sorgulayan, yani düşünen bilinç, kendisini dışarıdan gözlemler. Düşünme edimi durduğu anda kuşkunun da ortadan kalkması ile “soru sormak ve varlıktan bahsetmek imkânsız hale gelir”:

Çünkü gözlerimin ya da bacaklarımın yaptığı işi gösterip de gördüğümü ya da yürüdüğümü söyleyip var olduğumu çıkarırsam ulaştığım sonuç, kuşku duyulmayacak kadar yanlış bir sonuç olmaz, zira hiçbir zaman gözlerimi açmadığım ve yerimden kııldamadığım halde, gördüğümü ya da yürüdüğümü sanabilirim; çünkü kimi zaman uyuklarken böyle bir saniye kapıldığım olur, belki vücudum olmadan da aynı saniye kapılmışımdır (Descartes, 2018, s. 72).

Descartes’ın (Bumin, 2005) ‘ben düşünen bir varlığım’ çıkarımı Hegel için yetersizdir. Hegel bilinç ve özbilinci birbirinden ayırır ve insanı “özbilinç” olarak tanımlar. İnsan diğer varlıklardan farklı olarak kendi bilincinde (özbilinç) olan tek varlıktır. İnsanın niçin ve nasıl demesi, yani ‘ben’i sorgulamaya başlaması özbilincin doğumudur. Bilinç ve kendinin bilincini (özbilinç) ayrı ele alan Hegel bu yüzden Descartes’ın *cogito* (bilinçli -düşünen- özne) anlayışını yetersiz bulmaktadır. Ona göre; Descartes felsefesinde ‘ben’ ihmal edilmiştir ve tümüyle bilinç üzerine yoğunlaşmıştır. Halbuki Hegel insanın varoluşunu sadece bilinçte bulmaz. İnsan düşünen ve kendinin bilincinde olan bir varlıktır. Bu yüzden, insan salt bilinç değildir aynı zamanda “özbilinç”tir (s. 27).

“Hegel’de doğal olarak her insanın bilinçli bir varlık olduğu, ruha, dolayısıyla da bir zihne sahip bulunduğu vurgulanır. Ancak insanın sahip olduğu bu zihin, “öznel” bir zihindir; yalnız o bireye özgü olan bir şeydir” (Bozkurt, 2005, s. 43). Bu yüzden Hegel, *Tinin Fenomenolojisi*’nde bilinç ve özbilinç kavramlarını ayrı olarak ele alır.

“Hegel’e göre önce *evrensel bir bilinç* vardı ve bütün doğa bu evrensel bilincin ürünüdür, doğa diyalektik evriminin sonunda gene bu bilince ulaşarak kendi kendini tanıyacak ve evrim böylelikle son bulmuş olacaktır” (Hançerlioğlu, 2005, s. 172). Hegel; bilincin düşünen öz olarak davrandığını ve bir şeyin gerçekliğinin ancak bilincin düşünen öz olarak davranmasına bağlı olduğunu dile getirir. Özbilinç ise özgürdür. Kendi kendisini yansıtan ve kendisini olduran şeydir. Çünkü özbilinç kendisi üzerine düşünür ve bu yüzden kendisini oldurmaya devam edecektir. Karşılıklı bir yansıma söz konusudur (Hegel, 2011, s. 116).

[...]gerçekte özbilinç duyumsanan ve algılanan evrenin varlığından yansıma, ve özel olarak *başkalıktan* geri-dönüştür. O özbilinç olarak bir devimdir; ama kendisinden ayırdettiği *salt kendisi olarak* kendisi olunca onun için ayırım bir başkalık olarak dolaysızca ortadan kalkar; ayırım yoktur ve özbilinç salt devimsiz ‘Ben Benim’ genelemesidir (Hegel, 2011, s. 116).

Hegel özbilinci “hakikatın doğum yeri” olarak kabul etmektedir. Özbilincin formülü; “kendini-koyma, kendi üzerine düşünme, kendini kendinde yeniden bulma hareketi” şeklindedir (Hyppolite, 2013, s. 94).

İnsanın özbilinç olmasının yolu istekten geçtiğine ve isteyen ben’e içeriğini kazandıran şey, yöneldiği nesne olduğuna göre, insanın özbilinç olmasının tek yolu isteğinin doğal olmayan bir nesneye yönelmesidir. Bu nesne verilmiş bir varlık olursa, böyle bir varlığı istemek kendini onunla doldurmak, ona benzetmek ve ona bağlanmak demek olacaktır. O halde özerk bir varlık, bir özbilinç olmak için, yani insanın kendi doğal, verilmiş varlığını aşması için, istek, şu an için mevcut biricik doğal olmayan, “varolmayan” şeye, isteğin kendisine yönelmeli, başka bir isteği, başka bir ben’i istemelidir (Bumin, 2005, s. 29).

Descartes’ın anlaksal (*intellectuel*) sezgiyle ulaştığı özbilinç tıpkı Kant’ın transandantal özbilinci gibi, yalnızca düşünen öznenin kendi düşünme ediminin bilincidir. Descartes’ta özbilincin bedeniyle ilişkisi, dış dünya ile ilişkisi tarzındadır. Aynı şekilde, Kant’a göre de bir numen olarak yaşanıldığı halde ampirik ben, tıpkı dış dünya gibi ancak bir fenomen olarak bilinebilir (Bumin, 2005, s. 23).

Descartes’ın “Düşünüyorum” nesnesi, Kant’a göre “varsayılan bilincin yanılmasına” kanıyordur. “Özne önce *cogitonun* özsel bir biçimde özürlü bir varlığa (kuşku bir kusurluluk belirtisidir) ait bir tasarımlama olduğunu kesinleştirir; bunun ardından kuşkudan arınmış kusursuz bir varlığın tasarımlaması gelir” (Žižek, 2011, s. 29). Kuşku ile beraber bir kusurluluk belirtisi haline gelen ifade daha sonra varlığın kanıtı olarak kusursuzlaştırılmaya çalışılır. “Düşünüyorum” ifadesi devamını getirmeye ihtiyaç duyar. Neyi? “(Yağmur yağacağını, Haklı olduğunuzu, Kazanacağımızı...) düşünüyorum” (Žižek, 2011, s. 29). Fakat yağmur yağmayabilir, haklı olmayabilirler ya da kazanamayabiliriz. Bu yüzden Kant, “Düşünüyorum”u eksiksiz bir ifade ve kanıt olarak ele almanın yanlışlığını vurgular.

Descartes’ın vardığı yanlış sonuca göre; bir nesnenin her bir tasarımına eşlik eden içi boş “Düşünüyorum”dan, elimize düşünen ve kendi düşünme kapasitesi dâhilinde kendi kendisine saydam olacak olumlu bir görüngüsel varlık, yani *res cogitans* (Husserl’in deyimiyle “dünyanın küçük bir parçası”) geçer. Bir diğer deyişle, kendilik bilinci benim içimde var olan ve düşünen, kendi kendisine var ve kendi kendisine açık olan “şey”e imkân

tanır. Bu biçimde yitirilen şey “Düşünüyorum” biçimi ile düşünen töz arasındaki topolojik uyumsuzluktur; yani “Düşünüyorum” tarafından içerilen, düşüncenin mantıksal öznesinin kimliğine ilişkin analitik önerme ile düşünen şey-töz konumundaki bir *kişinin* kimliğine ilişkin bireşimli önerme arasındaki ayırım (Žižek, 2011, s. 29-30).

Žižek Kant’ın “Düşünüyorum” biçimi ile “düşünen şey-töz” arasında bir uyumsuzluk olduğunu açıkladığını ifade eder: “Düşünüyorum”un kendi kapsamına aldığı yani “Düşünüyorum”u söyleyen (Kim düşünüyor sorusuna cevaben) bir öznesi mevcuttur. Yani “Düşünüyorum” önermesini sunan öznenin, kendi kimliği ile yaptığı çözümlemenin sonucu ile yapılan bir önermedir. “Düşünen şey-töz “konumunda bulunan bir kişinin, kendi kimliği ile sentezlediği bir önerme olacağı için “düşünüyorum” biçimi ile “düşünen şey-töz” birbirleri ile uyumsuzdurlar (Žižek, 2011, s. 29-30).

Ben kendimi düşünen varlık olarak ve yalnızca öyle bilmekteyim; kuşkusuz, yalnızca cogito aracılığıyla, aynı zamanda bir madde, ince bir ışık veya başka herhangi bir şey olup olmadığını bilemem; kendimi düşünen varlık olarak biliyorum ve düşünen bir varlıktan ibaret olup olmadığını henüz bilmiyorum. Bununla birlikte, biz, beden varlığına dair hiçbir şey bilmeksizin, düşünen, duyan, isteyen bir varlık olarak kendi varlığımızdan emin olabiliriz (Bumin, 2005, s. 23).

Sartre, *Ego’nun Aşkınılığı* yapıtında, Husserl’in “Her bilinç bir şeyin bilincidir” ilkesinden yola çıkmaktadır. Sartre’a göre; “eylemlerin, duyguların, düşüncelerin kaynağı olan bir iç ben ya da “ego” yoktur. Sözelimi, bir kitabı okurken ya da araba kullanırken bir ben bilincine sahip değilimdir. Ben ancak refleksif bir düşünüm edimiyle ortaya çıkar” (Sartre, 2016, s. 14). Buna göre de ‘ben’i düşünme edimi ya da bilinç dışına taşır.

Kant’ın ardıllarının “Düşünüyorum” üzerine yaptıkları aşağı bütün zorlama yorumları bırakır da bilinçteki Ben’in *olgusal* varoluşu sorusunu çözmeyi istersek, yolumuzun üzerinde Husserl’in fenomenolojisiyle karşılaşırız. Fenomenoloji, bilincin eleştirisi değil, bilimsel bir incelemedir. Temel yöntemi sezgidir. Husserl’e göre sezgi, bizi “Şey”in varlığı karşısına koymaktadır. Bundan, fenomenolojinin bir *olgu* bilimi olduğunu ve ortaya koyduğu problemlerin de *olguya* ilişkin problemler olduğunu anlamak gerekir; nitekim bu, Husserl’in onu *betimsel* bir bilim olarak adlandırışıyla da anlaşılabilir. Öyleyse Ben’in bilinçle olan ilişki sorunları varoluşsal sorunlardır (Sartre, 2016, s. 51).

Sartre, Kant’ın “‘Düşünüyorum’ bütün tasarımlarımıza eşlik edebilmeli” iddiasıyla aynı görüşte olduğunu söyler. Diğer yandan da insanın kendi bilincinde olmasını (refleksif düşünüm edimi) bilinç için sürekli bir olanak olarak yorumlar (Sartre, 2016, s. 14).

Foucault; *Eleştiri Nedir?: Kendilik Kültürü* isimli yapıtında “Güncel olarak biz kimiz?” sorusuna; “düşünen varlıklar olduğumuzu hesaba katmak zorundayız, çünkü hakikati düşünce yoluyla arayan, yükümlülükleri, yasaları, zorlamaları düşünce yoluyla kabul eden ya da reddeden ve kendi kendimizle ve başkalarıyla düşünce yoluyla ilişkilenen varlıklarız” cevabını vermektedir (Foucault, 2020, s. 79).

Merleau-Ponty, Descartes'tan farklı olarak bilinci, beden ve algıdan ayrı tutmaz. Beden ve bilince ek üçüncü bir terim olarak algıyı getirir. Yani ona göre bedenden ayrı bir bilinç söz konusu değilken aynı zamanda bedenin en temel özelliği algılayan olmasıdır. "Algı, dünyanın her an yeniden kurulması ve yaratılması olarak gerçekleşir. Bir başka söyleyişle algı, bütün edimlerin üstünde yükseldiği temeldir ve her edim bu temeli varsayar" (Direk, 2017, s. 112). "Algılanan dünya, her türlü akılsallık, değer ve varoluş tarafından varsayılan zemin olacaktır. Böylesi bir kavrayış ne akılsallığı ne de mutlak olanı ortadan kaldırır. Onları yeryüzüne indirmeye çalışır" (Merleau-Ponty, 2017, s. 45).

Özne, duyumsama (*sentir*) ile birlikte bir varoluş ortamına doğar. Duyumsanır olan devinsel ve yaşamsal bir anlama sahiptir; kendini bize öneren ve bedenimizin üstlendiği bir dünyada olma tarzıdır. Duyumsama, kelimenin tam anlamıyla "bir birleşmedir" (*communion*). Bu birlikteliği duyumsamanın yönelimselliği ile açıklayabiliriz: Duyumsama da tıpkı bilinç gibi yönelimseldir, bu sayede bana bir varoluş ritmi önerir. Bu varoluş ritmine kendimi bırakarak bir varlıkla bağ kurabilirim (Direk, 2017, s. 112-113).

Merleau-Ponty, algı ve duyumsamayı birbirinden ayırmaz ama duyumsamayı 'düşünen özne'den ayrı tutar. Bunu doğum-ölüm örneği ile açıklar: "Doğumum ya da ölümüm benim deneyimlerim değildir. Doğulduğunu ve öldüğünü bildiğim halde kendi doğumumu ve ölümümü deneyimlemem" (Direk, 2017, s. 113). O halde, bilebildiğim, yani düşünebildiğim halde deneyimleyemediğim, yani duyumsayamadığım olgular vardır.

Ricoeur, Descartes'ın *cogitosunun* aşırı kuşkudan doğduğunu açıklayarak *cogitonun* yerine kuşku duyan 'ben'i koyar. Ona göre; "nihai bir temellendirme hırsıyla donatılmadıkça *Cogito'nun* sahici herhangi bir felsefi imlemi yoktur" (Ricoeur, 2010, s. 6). "Önce "ben düşünüyorum"un "ben"inin ortaya çıkmasına, sonra ifrat derecesinde bir ilk hakikat düzeyine yükseltilmesine ve en sonunda da bomboş bir yanılsama düzeyine düşürülmesine neden olan muazzam yalpalayıştan bu hırs sorumludur" (Ricoeur, 2010, s. 6). "Düşünüyorum, öyleyse varım" önermesi, kendi varlığını kanıtlamak isteyen 'ben'in, kuşku duyma dikkafalılığı içerisine girmesinin sonucunda verilen bir önermedir (Ricoeur, 2010, s. 8).

Descartes varlığın kanıtı olarak düşünme edimini öne sürerek, düşünen öznenin hakikati bilebileceği sonucunu çıkarmaktadır. Özne hakikati bilebiliyorsa, burada Kant'ın da ifade ettiği üzere, "kuşkudan arınmış kusursuz bir varlığın tasarımılaması" sunulur. Bu da öznenin kuşku duyabilme edimi ile hakikati bulduğuna ikna edilerek 'doğruyu söylediğine inandığı bir yanılsamanın' içine düşmesidir. Bowie (2020, s. 130), *Psikanalizin Dört Temel*

Kavramı'nda Lacan; öznenin konuşmasının daima hakikat yönelimli olduğunu söylediğini açıklar. “Yalan söylüyorum” ya da “Seni kandırıyorum” ifadelerini kullanırken bile bir şekilde hakikati söyleme ihtiyacı duymaktadır. Lacan; “Yalan söylüyorum” cümlesine “Yalan söylüyorum dediğinde hakikati söylüyorsun, dolayısıyla yalan söylemiyorsun” şeklinde karşılık vermenin yanlış olduğunu söyler. Çünkü; “hakikat her tür hata ve yanlış anlamada, saçmalıkta ve söz oyununda, anlamın rüya-işleyişinin labirenti içindeki gezilerde bulunur” (Bowie, 2020, s. 130). Buna göre, hakikat, doğrudan değil, aksine doğru görünmeyende kendini gösterir. O halde bilinç, hakikati buralarda aramanın farkında olmaktır: “Bilinçli olmak bir şeyin bilincinde olmak demektir; bilinç kendini, kendi olmayan şeyden ayırır ve onu ifade eder. Bir şeyin bilincinde olmak, bir şeyin bilincinde olmanın farkında olmak demektir” (Blackham, 2012, s. 114). Farkında olan bilincin kuşkulanması ya da soru sorması kaçınılmazdır. Böylece, kuşkunun ‘ben’i var ettiği değil, bilincin kuşkuya yöneldiği, kuşkuyu var ettiği anlaşılır. Bu nedenle, ‘ben’in ne olduğunu da sorguya açar.

1.2. Varlık Olarak ‘Ben’

Varlık; en genel anlamıyla “var olma durumu, mevcudiyet”, “var olan şey; var olduğu söylenen şey; var olanın var oluşu” anlamına gelmektedir (Türk Dil Kurumu [TDK], 1979, s. 185). “Aristoteles’te “var olanların varlığı” var olanların çokluğu içinde ortak olan, özdeş olan”dır (TDK, 1979, s. 185). Varoluş felsefesinin kurucusu kabul edilen Kierkegaard’ın varlık görüşü şöyle tanımlanır:

Bütün var olanlardan, bütün doğal ya da düşüncel olarak verilmiş varlık düzenlerinden ve varlık bağlarından ayrılarak tek başına kalmayı, Tanrıya da hiçlik önünde yapayalnız olmayı göze alan insanın var oluşu; bunun yanında hiçbir zaman bir nesne gibi verilmemiş olan, hiçbir zaman olmuş bitmiş bir varlık olarak hazır bulunmayan, tam tersine yalnız özgürce bir kendi kendini gerçekleştirme yoluyla gerçek ve yaşanabilir olan, insan varoluşunun kendi kendisi olma ya da olmama olanağı; kişinin kendi kendisi olarak (kendisi ya da Tanrı önünde) saltık bir sorumluluğun ciddiyetiyle eylemesine ve düşünmesine yol açan kaynak[tır] (TDK, 1979, s. 186).

“Yerleşik felsefe dilindeyse varlık; yokluk ve hiçlik karşıtı olarak var olan her şeyi, ‘varolanın varoluşu’nu imlerken; oluş ile yokoluşun karşıtı olaraksa değişmeden kalan gerçekliği, gelip geçici olanı değil de kalıcı olan ‘şey’i ‘kendilik’ karşılamaktadır” (Budak, 2017, s. 1512). Hegel felsefesinde, kendiliğin bilgisi varlığın bilgisi olursa, felsefi bilgi kapsamına girer. Yani kendiliğin bilgisi varlık bilgisini kapsarsa felsefi bilgi olabilir. Varlık ve kendilik özdeş olur. Varlığın bilgisini sorgulamanın ve bunun üzerine düşünmenin kendisi asıl gerçeklik yani mutlaklıktır (Hyppolite, 2013, s. 93). “Varlığı ileri süren, ortaya koyan formülde Varlığın kendilik olduğu dile getirilmiştir, çünkü ‘Varlık varlıktır’ önermesinde varlık kendisini koyar, ikiye

böler ve kendisiyle bağlantı kurar. Bu somut özdeşlik, kendiliğin ta kendisidir ve kendiolmalıdır” (Hyppolite, 2013, s. 96). Bu sebeple Hegel öğretisi ‘ben’ olmayı sağlayan sürecin en başına varlığın bilgisini koyar. Çünkü varlık bilgisi kendilik bilgisini kapsar ve asıl gerçeklik (mantığın temeli) kendilik üzerine düşünme, yani refleksiyondur (İzmir, 2019, s. 75).

‘Varlık öğretisinde’ Hegel, iki şeyi gerçekleştirmeye girişmiştir. Varlığın tümlüğünü sağlamak ve varlığın dolaysızlığını kaldırmak. Varlığın üç derecesi, nicelik, nitelik ve ölçü’dür. Burada yalnız felsefi düşüncenin tarihi değil, düşüncenin kendi gelişimi söz konusudur. Düşüncenin başlangıçlarda belirlenmemiş bir şeyden belirlenen bir şeyin çıkması beklenir. Hegel, bu salt başlangıca ‘varlık’ der. Henüz idesi olmayan bu izlenim üzerinde konuşulmaz; şimdi-burada olarak ele alınır. Onun üzerinde konuşmak, düşünmek, onun yüklemine kurmak için onu, şimdi-burada’lıktan belirli bir şey haline getirmeliyizdir; ama o belirlenince niteliğe sahip olur. Salt bir veri ayrımsızdır, zaman içinde değildir. Onun özgül biçimde burada olduğunu söylemek, onu hemen dolaysızlığından sıyrıp belirlemek gerekir. Salt başlangıçlar verilerin nitelendirildiği bir aşamaya geçerler, bir ‘şey’ olurlar; hiçbir şey olmaktan kurtulurlar. Ayrırcı özelliği bir şeyi değişime bağlı kılar. O artık kendi başına varlık, yani belirlenemeyen değildir; o yeni bir şey olur, oluş dünyasında her ikisi arasında durur (Bozkurt, 2005, s. 81).

Buna göre Hegel salt varlığı şöyle tanımlamaktadır: “Varlık, salt varlık, başka belirlenimi olmayan varlık. Belirlenmemiş dolaysızlığı içinde bu varlık yalnızca kendisiyle özdeştir. Başka şey karşısında özdeş olmayan da değildir. Kendi içinde de dışında da hiçbir ayırım taşımaz” (Bozkurt, 2015, s. 95). Varlık Hegel öğretisinde tek başına bir anlamı olmayan, yetersiz, soyut bir kavramdır. “Burada varlık, bir soyutlamadır, tümüyle içeriksizdir, içi boştur. İşte bu nedenle de kendi karşıtına benzemektedir, varlık kavramından varolmayan, yokluk kavramına geçilmektedir” (Bozkurt, 2015, s. 41). “Varlık bu belirlenmemiş dolayım ya da dolaysızlık, gerçekte hiçlik-yokluk demektir ve hiçlikten ne daha az ne de daha çok bir şeydir” (Bozkurt, 2005, s. 95). Fakat Hegel varlık ile yokluğun (hiçliğin) eşit olduğu sonucunu çıkarmaz. Varlığı düşünmeye ve anlamlandırmaya çalıştığında, yokluğu dışarıda bırakmaya çalıştığını, fakat bu ‘dışarıda bırakmanın aynı zamanda onu içeriye almak’ demek olduğunu söyler. Bu yüzden varlık ve yokluk birbirleriyle ilişkilidir. Birbirlerinden farklı olan varlık ve yokluk ikiliği, zıt olmalarına rağmen birbirlerinin içine geçer ve bu ilişki sonucu üçüncü bir kavram olan “oluş” doğar (Bozkurt, 2005, s. 41). Yani varlık, karşıtı olan ve onsuz tek başına bir anlam ifade etmeyen yokluğu beraberinde getirir ve bu karşıtlık ortaya “oluş” devinimini çıkarır. Hegel’de “oluş”:

Varlıkla hiçliğin birliği. İmdi salt varlıkla salt hiçlik aynı şeydir. Doğruluk (Hakikat) olan, ne varlık, ne de hiçliktir, varlığın hiçliğe, hiçliğin varlığa geçip onda erimesi demektir. Ama bir o kadar da doğruluk, onların ayrılaşmaması değil, aynı şey olmayışları, saltık biçimde farklı, ama aynı zamanda da ayrılmamış ve birbirlerinden ayrılamaz oluşlarıdır; her birinin dolaysız olarak hemen kendi karşıtında kaybolmasıdır. İmdi onların doğruluğu, bu birbirinde dolaysızca çözülüş, kayboluş devinimidir (Bewegung); bu halden hale geçiş, öyle bir devinimdir ki, içinde varlıkla hiçlik farklıdır, ama bu fark gene de dolaysız olarak eriyip çözülürmüş bir ayrımdır (Hegel, 1986, s. 72-73).

Varlık ile hiçlik karşıtlığının çelişkili ilişkisinin “oluş”u çıkardığını söyleyen Hegel’e göre, bu oluşun tersine insan kendisine varlık belirlemesi yaparsa bu sorunludur. Varlık belirlemesi yapmaya çalışan insan, kendisinde bir öz olduğunu kabul eder. Varlık, olumsuzunu, yani hiçliği doğurduğu için de kendisinde öz olduğunu kabul ederek varlığını belirlemesi kendisini hiçlemektir. Varlık tanımlaması yapan insan, kendisini varlık temelinden koparır. Varlığın tek başına bir anlam ifade etmediği ve tanımlanmaya çalışıldığında kendisini hiçlediği diyalektik yapıda, insan ancak “oluş” deviniminde varoluş kazanır. “Örneğin bir şeyin sıvı olduğunu belirlediğimizde katı olduğunu olumsuzlarız” (İzmir, 2019, s. 97). “Görünüş özün kendisidir, ama yalnızca onun ânı (moment, uğrak) olacak biçimde belli bir belirlenim içindeki özdür, özse kendisinin kendi içindeki yansımasıdır” (Hegel, 1986, s. 85).

“Varlık görünüştür. Görünüşün varlığı, yalnızca varlığın açılmış varlığında, sıfırlığında yatar; varlık özde bu sıfırlık nitelemesine sahiptir ve görünüş, sıfırlığı dışında öz dışında var değildir. O, olumsuz olarak, konulmuş olumsuzdur” (Hegel, 1986, s. 85). “Hegel’e göre ‘Varlık’ görünüşlerin alanıdır, ‘Öz’ ise refleksiyon’un alanı. ‘Varlık’ gerçeğin dış katmanı, ‘Öz’ ise varlığın içidir. ‘Varlık’ alanında ayrı, dağınık olan şeyler, ‘Öz’ alanında bütünleşirler. Varlığın temelini oluşturan Öz, tüm gelişim basamaklarını kendinde barındırır” (Bozkurt, 2005, s. 42). Refleksiyon; “zihnin kendi kendisini ya da geçmişini daha iyi bilmek ve anlamak amacıyla, kendisine, kendi üzerine dönme edimi”dir (Cevizci, 2017, s. 1601). Bunun gerçekleştiği alan da öz olarak tanımlanmış olur.

Varlığı hiçliğin önüne koyan Sartre, özü en sona yerleştirir (İzmir, 2019, s. 97). “Var olanı belirleyen var olmayandır” tespitiyle Sartre varlık kavramının karşıtını, yani hiçliği beraberinde getirdiğini, fakat varlık ve hiçliğin iki zıt kutup olmadığını, birinin diğerinin belirlenmesi, yani olumsuzlanmasıyla ortaya çıktığını kasteder (İzmir, 2019, s. 98). Sartre’a göre yokluk ya da hiçlik kavramının karşılığı yoktur. Çünkü “hiçbir şey yok olmaz, hiçbir şey yoktan var olmaz” (İzmir, 2019, s. 99).

Salt varlık vardır ancak onun zihinsel temsilcisi yoktur. Salt hiçlik de bu özelliği taşır. Bu benzerlik Hegel’e ikisinin aynı şeyler olduklarını söyletmiştir. Ancak bu salt varlığı ortadan kaldırmaz. Bu nedenle Hegel, Sartre’ın belirtmiş olduğu hataya düşüp özdeği reddederek bütünüyle idealist bir alana kayar. Salt varlık olmadan salt hiçlik olamaz ancak salt varlık olabilir, bu da özdektir (İzmir, 2019, s. 98).

İnsan ne hiçlik ne de varlıktır. Özne “oluş” hareketinde zamansallık kazanır. Bir hareket olabilmesi için, özne farklı uğraklarda hareket eder. Bu hareket ile özneleşerek varoluş

kazanır. Bu devinim hareketi “oluş” halindeki özneyi salt varlık ya da hiçlik olmaktan kurtarır (İzmir, 2019, s. 171).

1.3. Oluş’un ‘Ben’i

“Hegel evrende tek gerçeklik olan *oluş*’un varlığından yola çıkarak *varlık*’ın soyut bir kavram olduğunu ve sonsuzca değişmekte olmasından ötürü hiçbir zaman kendi kendisi olarak kalmadığını göstermiştir” (Hançerlioğlu, 2005, s. 334). Bir karşıtlığın (Hyppolite, 2013) sentezinden doğan “oluş”, Hegel için bu karşıtlığın ortaya çıkarttığı hareketten daha fazlasıdır. Aynı zamanda ‘mutlak’ı, yani mantığın temelini oluşturur (s. 229). Varlık (Hançerlioğlu, 2005) kavramı düşünce aşamasından itibaren olumsuzunu (hiçliği) doğurur ve onunla çelişir. Bu varolan her şeyin yok oluşa doğru gittiği gerçeği çelişkisidir. Varlık ve hiçlik, Hegel felsefesinde özdeştir. Hegel karşıtları birbirlerinin yansımaları olduğu için özdeş sayar. Özdeş olanlar birbirine dönüştüğü için, varlık ve hiçliğin birbirlerine dönüşümü sonucu ‘oluş’ devinimini çıkarır (s. 334).

Hegel’e göre özne ve ‘ben’ birbirinden ayrı iki farklı yapıdır. “Özne, donmuş, statik, değişmez bir şey değildir, tam tersine bir devinim, bir harekettir” (İzmir, 2019, s. 81). Bilinçli özne, kendiliğinin üzerine düşünür. Varlık tanımlaması yapmak istediği için bir bütünlük arayışı içine girer. Fakat bu bütünlük arayışı ancak bir devinim ile gerçekleşebilir. Bu devinim: “öznenin kendinden çıkıp yeniden kendine dönüş devinimidir” (İzmir, 2019, s. 81). Özne; bütünlük arayışını, kendisinden çıkıp kendisini nesneleştirerek ve bunu gözlemleyerek gerçekleştirir. Öznenin her kendinden çıkışı farklı ‘ben’ler yaratır. Bu yüzden her ‘ben’ bir önceki ‘ben’den farklıdır. “Oluş”u mümkün kılan da öznenin farklı ‘ben’ uğraklarındaki bu devinimidir. Özne “‘ben’ budur!” derse sağlıklı oluş yapısını bozar; “her tanımlama olumsuzlama” olduğu için kendisini hiçler. Anlaşılabacağı üzere ‘ben’ özne için sadece bir(çok) uğrak olup ulaşılmaması gereken sonsuz bir devinimdir. ‘Ben’ sonsuz olasılıklarda olmakta olan, fakat hiçbir zaman da oldurulamayandır. ‘Sonsuz ‘ben’lerde devinim halinde olan ‘özne’ bu şekilde varoluş kazanır. Zamansallık kazanan sağlıklı öznenin diyalektik yapısı budur (İzmir, 2019, s. 81).

[...] diyalektik adını, biz usun daha üst düzeydeki bir devinimine veriyoruz. Bu öyle bir devinimdir ki, saltık ölçüde ayrı görünüşler kendileri sayesinde birbirlerine geçerler ve işte orada önceden-varsayım aşılır. Varlıkla hiçliğin her birinin hakikati, birliği olarak tanıttıkları, gene kendilerinin olan içkin diyalektik yapı bu oluştur (Hegel, 1986, s. 75).

Bu diyalektik yapıdan anlaşılacağı üzere öznenin zamansallaşmasını sağlayan bu devinim, her bir 'ben' uğrağının farklı olması gerektiği anlamına gelir. Her bir 'ben' uğrağı farklı ise ve özne yapısı itibari ile bir 'ben' uğrağında kalmıyorsa 'ben' değişken bir yapıya sahiptir. Değişken bir yapıya sahip olduğu için 'ben', özne için bulunabilir bir şey değil, bir uğraktır. Özne kendisini bir 'ben' uğrağında sabitlemiyor ve farklı 'ben' uğraklarında devinim sağlıyorsa 'oluş'a yönelik bir yapı kazanır.

Mutlak, öznedir; onun kendisiyle özdeşliğidir, kendi üzerine dönüşüdür; keza onun çelişkisidir de. Kendilik, tüm gerçeklikte kendini bulur. *Her şey 'ben'dir*, fakat orada olan, bulunacak bir şeydir; orada, kendi dışındaki yabancı içerikte bulunur, kendine yabancılaşma olarak bulunur. Tersine gidildikçe, bu içerik kendisini aydınlatır, kendi kendisinin üzerine düşünür (Hyppolite, 2013, s. 95).

İzmir, Hegel'in, öznenin bir 'ben' olarak ortaya çıkışını sağlayan bu oluş devinimini kendilik olarak tanımladığını açıklar (İzmir, 2019, s. 81). "Hegel'in tanımladığı ve Sartre'in ekstatik varlık adını verdiği "oluşlardan oluşan bu özel yapı", insan varoluşunu, kendilik kavramını ve özneyi ortaya çıkartır" (İzmir, 2019, s. 171).

*Tinin Fenomenolojisi'*nde özbilincin refleksiyonu, yine de insansal bir refleksiyondur; 'ben'in kendisini bir başka 'ben'de görmesine, kendi varlığı olmasına rağmen yine de ona bağlı olmayan bir yaşamda ve iktidar ile servet olarak cisimleşen bir toplumsal kuvvette kendini keşfetmesine imkân tanır (Hyppolite, 2013, s. 96).

O halde, insanın kendine dönmesi, kendi varlığı üzerine düşünmesi de 'ben'in kendisini başka 'ben'lerde kendisinden çıkıp nesne olarak görmesi ile gerçekleşir. Bu nedenle Freud da Hegel felsefesiyle paralel olarak 'ben'i nesne olarak görür. Çünkü 'ben' uğrakları değişir ve her 'ben' hem birbirleriyle karşı karşıya gelip nesneleşir, hem de diğer nesnelere karşı karşıya gelir. 'Ben' nesneleştiği için kendi karşısına gelerek gözlemler. Gözlemlenen 'ben' eleştirilebilir ve değişken yapı kazanır (Freud, 2001, s. 85). Buradan yola çıkarak 'ben'in değişebilirliğinin yolunu açanın, nesneleşme ve eleştiri unsuru olduğu söylenebilir. 'Ben'in kendisini nesneleştirebildiği ölçüde eleştirebilmesi mümkün olacaktır. Ki bu da onun kendisini değiştirebileceği anlamına da gelmektedir. Freud'un buradan çıkardığı sonuç 'ben'in bölünebilir oluşudur: 'Ben' "hiç değilse geçici olarak bölünebilir. Bölünmüş olan parçalar da sonradan yeniden birleşebilir" (Freud, 2001, s. 85).

Sartre'a göre "insan kendi dışında vardır, kendi dışına çıkarak var olur" (2005, s. 75). İnsan bilinçli, soru soran, kuşku duyan bir nesne olduğu için ancak kendisinin dışına çıkarak gözlem ve eleştiri yapabilir. Kendi dışına çıkmak, kendini dışarıdan gözlemlemek bilinçli öznenin kendisini eleştirmesini sağlar. Çünkü ancak bir nesne gözlemlenebilir. Kendisini bir nesne

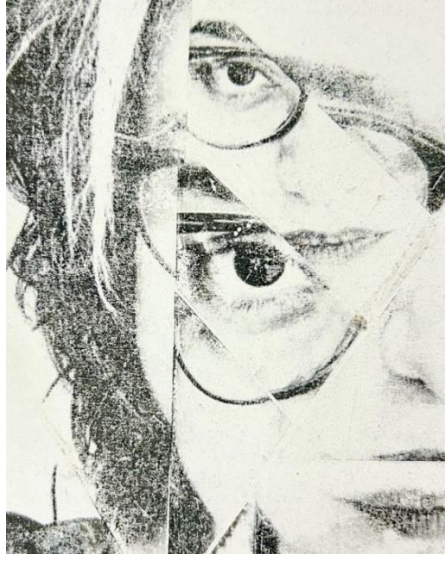
gibi gözlemleyen ve eleştiren özne, tıpkı bir nesneyi değiştirebildiği gibi kendisini de değiştirebilir. Sartre'ın dediği gibi ancak "dışa atılarak, dışta kendini yitirerek varlaşır; aşkın (transcendant) amaçları kovalayarak var olabilir. Bu yönden alınır, insan ilerleyiştir, aşıştır, oluştur; ilerlemenin, aşmanın göbeğindedir" (Sartre, 2005, s. 75).

Görsel 1: Fazilet Aşçı. Ân-moment. 2023. (Seramik / 27x30x4 cm.). (Kişisel Arşiv).

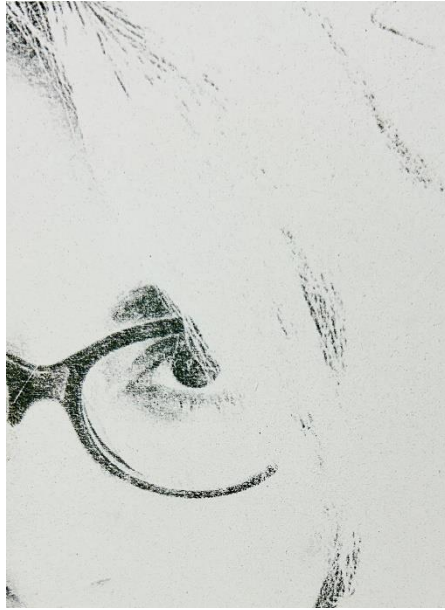
İnsan, özü gereği kendisi üzerine düşünür ve varlık tanımlaması yapma ihtiyacı duyar. Fakat 'ben' ne varlık ne de yoktur. Hegel 'ben'in oluş hareketinde zamansallık kazandığını söyler. Ân-moment (Görsel 1) isimli çalışmada da 'ben'in tanımlanamazlığının ve "Kimim?" sorusunu soran refleksif tarafının aynı karede gösterilmesi amaçlandığı için portre iki taraflıdır. Ân-moment, seramik plaka üzerine monobaskı tekniği ile transfer edilen siyah-beyaz portre çalışmasıdır. Fotoğrafi çekilen portrenin sol ve sağ tarafı birbirinden farklı transfer edilmiştir. Sol göz ve çevresinde hareketli kolaj çalışması yapılırken, sağ kısım olduğu gibi transfer edilmiştir. Portrede varlığı üzerine düşünen ve bunu tasdiklemek isteyen öznenin 'ân'ı gösterilmektedir. Bu bir 'ân-moment'in yansıması olduğu için portre siyah-beyaz transfer edilmiştir. Renkler ile tanımlanma ve tamamlanma temsili yoktur. Çünkü özne

tanımlandığı ân varlık temelinden kopacaktır. Siyah-beyaz portre hem geçmişte kalan bir 'ân'ı gösterir hem de cansızlaşır.

Görsel 2: Fazilet Aşci. Ân-moment. (Detay). 2023. (Seramik / 27x30x4 cm.). (Kişisel Arşiv).

Ân-moment'in (Görsel 2) sol kısmında, 'ben'in zamansal ve buna bağlı olarak da hareketli yapısı katmanlarla verilmiştir. Oluşlar ve geçişler arasında kendisini varlaştıran 'ben'in değişken ve hareketli yapısı bu şekilde aktarılmıştır. Öznenin 'ben'ini simgeleyen sol kısımdır. Aynı portrenin küçük ve büyük karelerinin üst üste transfer edilmesi ile, hareket dahilinde gerçekleşen zamansallık yakın-uzak ilişkisi ile aktarılmıştır.

Görsel 3: Fazilet Aşci. Ân-moment. (Detay). 2023. (Seramik / 27x30x4 cm.). (Kişisel Arşiv).

Ân-moment'in (Görsel 3) sağ kısmı ise olduğu gibi, tek katmanda transfer edilmiştir. Bu kısım öznenin sabitlenmek isteyen tarafıdır. Bu yüzden hareketsizdir. Farklı 'ben' uğraklarında

devinen değişken özne, tanımlama ile kendisini sabitler. Portrenin bir ânının transfer edilmiş olması ile hareket durmuştur ki bu 'oluş'ta imkânsızdır.

1.4. Olumsuzlama ile Yadsınan Gizli 'Ben'

Özne kendisini diğer öznelerden ayırmak ve böylece kendisini öldürmek istediği için kendisini tanımlama ihtiyacı duymaktadır. Bu tanımlamayı bazen olumsuzlama ile yadsıyarak yaparken, bazen de öteki üzerinden kabullenerek yapar. Olumsuzlama ile "ben o değilim" diyerek tam tersine işaret ederken, öteki üzerinden yine "ben o değilim" diyerek tam da olduğunu zannettiği şeyi işaret eder. Olumsuzlamayı Hyppolite řu şekilde formülleştirir: "Kişinin ne olduğunu o olmama biçiminde bulma kipi"dir (Žižek ve Zupancic, 2020, s. 92).

Oxford Reference sözlüğünde olumsuzlama (*negation*), "bir şeyin çelişkisi, inkârı; tersine çevrilmesi, çelişme eylemi ya da süreci" şeklinde tanımlanmaktadır. Bir şeyin tersine çevrilmesinden, tersteki bırakılması, terk edilmesi anlaşılır; inkârdan da reddetme, karşı çıkma. Daha ötesinde Freud, olumsuzlamanın kişinin yok etme dürtüsüne ait olduğunu söylemektedir (Freud, 2019, s. 163). Yok edilmek istenen, yadsınarak bastırılmak istenendir. Analiz çalışmaları sırasında Freud, kişinin olumsuzlama ile yadsınan içeriği ortaya çıkardığını gözlemlemiştir. Olumsuzlama ile kişinin bilinçli olarak bastırılanı tanımlaması söz konusu değildir. "Bastırılan düşüncenin ya da fikrin içeriği bilince ulaştırılabilir ve ardından bu durumda inkâr edilir. İnkâr bastırılanı kabul etme şeklidir, aslında bastırmanın kaldırılması anlamına gelir, yoksa bastırılanın kabulü elbette değildir" (Freud, 2019, s. 159). Yani kişi istemediği ya da diğer bir deyişle yadsıdığı içeriği ele verir fakat onu kabul etmez. Psikanaliz sırasında kişi bastırıldığı şeyi saklamak istediği için tam tersi bir söylemle onu olumsuzlamak ister. Olumsuzlama, psikanaliz için reddedilen içeriğin ortaya çıkarılması açısından kritiktir. Kişi bastırılmış içeriğin tam tersini sunar ve farkında olmayarak asıl içeriğin kendisini ele verir (Žižek ve Zupancic, 2020, s. 91-92). Tam da bu nedenle Freud "'Hayır" bastırmanın alametifarikasıdır" demiştir (Žižek ve Zupancic, 2020, s. 92). Yani bastırmada 'hayır' diyen kişi aslında 'evet' demek istiyordur.

Lemaire olumsuzlamayı Hegelci bir bakış açısıyla, bir kimsenin ne ise o olmadığı bir konumda kendisini sunması biçiminde tanımlar. Hegelci "ne ise o olmayan ne değilse o olan" tanımı, olumsuzlamayı ve bu sayede varlığın görünür olmasını sağlayan varoluş devinimini tanımlar (İzmir, 2019, s. 110).

Örneğin, “rüyadaki bu kişinin kim olabileceğini soruyorsunuz. Annem değil” cevabını alıyorsunuz (Žižek ve Zupancic, 2020, s. 90-91). Freud’un kullandığı bu örnek, kişinin (kendisinden talep edilmeden) yadsıdığı şeyi, yani bastırıldığı içeriği ele vermesine sebep olan yakalanıştır.

Düşünce içeriklerini doğrulamak ya da olumsuzlamak yani inkâr etmek entelektüel değerlendirme işlevinin görevi olduğundan bu yorumlar bizi bu işlevin psikolojik kaynağına götürmüştür. Yaptığı değerlendirmede bir şeyi inkâr etmek temel olarak şöyle demektir “Bu bastırma tercih ettiğim bir şeydir” (Freud, 2019, s. 160).

Freud’un değerlendirmesinden anlaşılır ki bastırılan şeyi bastırmak kişinin bir tercihidir. Neyi bastırıp neyi bastırmayacağını kişi bir nedenle tercih eder. Bu tercihin bir işlevi söz konusudur:

Temel olarak, iki yönlü bir karar vermek için yapılan değerlendirme işlevidir. Nesnenin belli bir özelliğe sahip olup olmadığına ya da hayal edilen şeyin gerçekte var olup olmadığına karar vermek zorundadır. Karar verilecek özellik esasen iyi ya da kötü, yararlı ya da zararlı veya en arkaik, oral dürtü uyarılarıyla ifade edilmiş olabilir: “Bunu yemek istiyorum veya bunu tükürmek istiyorum.” Daha genel tabirle: “Bunu içime almak istiyorum ya da benden uzak tutmak istiyorum.” Yani: “İçimde ya da dışımda istiyorum.” Başka bir yerde açıkladığım gibi birincil haz-ego, kendini iyi olan her şeyin içine atmak ve kötü olan her şeyden uzaklaştırmak ister (Freud, 2019, s. 160-161).

Buna göre, bir şeyin gerçek olup olmadığına karar vermek ile bu şeyin kendisi için iyi mi kötü mü olacağı kararı birbiriyle ilişkili olup, kararın tercihinin özne kendisi verir. Bu tercihi, kendisi için kötü olacağını düşündüğü şeyi uzak tutmak ve iyi olacağını düşündüğünü içine almak biçiminde yaptığından neyi bastırıp bastırmayacağını da buna göre tercih eder.

Bir kez daha konunun iç ve dış sorunu olduğunu görüyoruz. Gerçek olmayan, sadece hayal edilen, öznel olan yalnızca içeride var olmaktadır; diğer şeyler gerçek şeyler de orada, dışarıdadır. Bu gelişimde, haz ilkesine uyum bir tarafa bırakılmıştır. Deneyimler, önemli olanın bir şeyin (doyum nesnesinin) “iyilik” özelliğinin bulunup bulunmadığı ve böylece egoya dahil edilmeye değer olup olmadığı değil; gerçekten orada dışarıda olup olmadığı ve böylece ne zaman ihtiyaç oluşsa kendine mal edip edemeyeceği olduğunu öğretmiştir (Freud, 2019, s. 161).

Freud’un “iç ve dış sorunu” şeklindeki tanımladığı olgunun aslında gerçek olup olmamaya endeksli olduğu görülür. Gerçekten dışarıda var ise kendine mal edebilir. Bu da olumsuzlananın içeri alınmasını sağlar. “Annem değil” ifadesi anneyi gerçekten dışarıda olan olarak koyar ve böylece isterse anneyi içeri alınabilir kılar. O halde, olumsuzlama hem o şeyi dışarıda kılar hem de o dışarıdakinin gerçek oluşunu. Bu da gerçek olduğu düşünülen dışarıdakinin kendine mal etmeden – gerektiğinde kendine mal edilebileceğinden- bir tür içeride tutulduğu anlamına gelir.

Olumsuzlama yadsınan içeriğin ortaya çıkarılmasını sağlama açısından önemli bir rol taşır. Psikanalizin odak noktası da öznenin hangi içeriği yadsıdığıdır:

[...] Freud analizde ve başka tür durumlarda faydalı olan ve şu soruyu sormaya dayanan bir tür teknik ortaya atar: “Verili bir durumda hayal edilebilir hangi şeyin ihtimaldışı olduğunu düşünürsün? O sırada hangi şeyin zihninden en uzakta olduğunu düşünüyorsun?” Eğer konuştuğunuz kişi kendini tuzağınza bırakır ve size en inanılmaz olduğunu düşündüğü şeyi söylerse, inanmanız gereken odur (Žižek ve Zupancic, 2020, s.91).

Böylece, Hyppolite’in formülleştirdiği “kişinin ne olduğunu o olmama biçiminde sunma kipi” (Žižek ve Zupancic, 2020, s. 92) ile psikanaliz sırasında Freud’un açıkladığı olumsuzlamada kişinin bastırılan şeyi – olduğunu- ele vermesi örtüşmektedir. Fakat kişi – olduğunu- ele verdikten sonra bunu kabullenir ve olumlarsa bu sefer yeni bir tanımlama ve sabitleme yapar. Bu da yeni bir hiçleme demektir. Eğer olumsuzladığı şeyi neden olumsuzladığı ile yüzleşir ve onu katederse, ‘oluş’ içinde devam eden sağlıklı bir yapıya kavuşur.

Görsel 4: Fazilet Aşçı. Ben Uğrakları-1. 2023. (Seramik, mdf, sonsuz vida / 34x34x6 cm.). (Kişisel Arşiv).

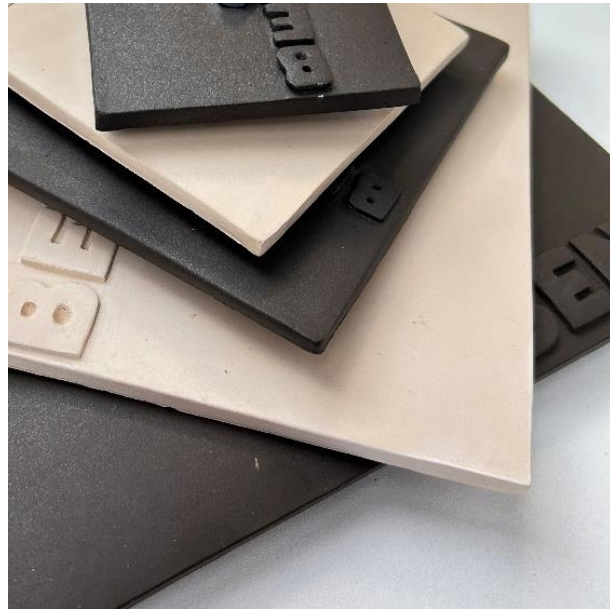
Ben Uğrakları-1 (Görsel 4), farklı boyutlarda, koyu ve açık renk, “BEN” yazılı seramik plakaların küçükten büyüğe tek bir merkezden üst üste dizildiği bir çalışmadır. Merkezlerindeki delikler plakaların hareketini, kendi eksenlerinde döndürülebilmelerini sağlamaktadır. Açık ve koyu renk plakalar değişkenliğin ‘ben’ uğraklarını vurgular. Plakaların hareket etmesi sonucu “BEN” yazılarının konumlarının değişmesi ve bazı yerlerde gizlenmesi ‘ben’in saklambacına bir göndermedir. Plakalar birbirinin önünde olduğundan “BEN” yazıları tam olarak görünmemektedir: “BEN”ler her harekette farklı bir şekilde saklanmaktadır.

Plakaların konumlarını değiştirmek izleyicinin ehliyetindedir. Çalışmanın karşısına geçen izleyici plakaları hareket ettirebilecektir. “BEN”lerin değişebilirliğinin ehliyeti izleyiciye verildiğinde, olasılıkları izleyicinin kendisi yaratmış olacaktır. İzleyici, istediği “BEN”i

saklayacak, istediği “BEN”i gösterecek ve görecektir. İzleyicinin çalışmaya müdahale etmesi ve hareket ettirmesi ‘ben’in değişkenliğini görmesini sağlama hedefindedir. Amaç, ‘ben’in tanımlanamaz yapısını göstermektir. Özne ‘ben’i her tanımladığında diğer bir ‘ben’i olumsuzlamış olur. Çünkü bir ‘ben’e karar vermek diğer ‘ben’lerin olumsuzlanması ile mümkün olabilir. Bu da her ‘ben’i tanımlamanın kendisini de olumsuzlamak olduğunu gösterir. Plakaları hareket ettiren izleyici, her hareketten sonra yeni bir müdahalede bulunacaktır. Böylece her müdahalesi, bir önceki müdahalesini olumsuzlamış olacaktır.

Görsel 5: Fazilet Aşı. Ben Uğrakları-1. (Detay). 2023. (Seramik, mdf, sonsuz vida / 34x34x6 cm.). (Kişisel Arşiv).

Görsel 6: Fazilet Aşı. Ben Uğrakları-1. (Detay). 2023. (Seramik, mdf, sonsuz vida / 34x34x6 cm.). (Kişisel Arşiv).

Hegel'in bilincin özünü olumsuzlama olarak tanımlamasının nedeni bu açıdan da anlaşılır olmaktadır. Fakat Hegel'deki olumsuzlama psikanalizden farklı bir bağlama sahiptir. Hegel'deki olumsuzlama varlığı olumlayarak, özü "hiçliği-boşluğu" olumsuzlar. Hiçliği reddeder varlığı kabullenir. Bu olumsuzlamanın ortaya çıkmasını sağlar. Kendinde-varlığın (İzmir, 2019) parçalara ayrılması, bilincin kendisini gözlemlemesi sonucu oluşur. Çünkü bilinç, hiçlik durumunu idrak edemez ve hiçliği olumsuzlar. Bu şekilde bilinç olumsuzlayana dönüşür (s. 110).

Hegel'in belirttiği gibi, bilincin özü olumsuzlamadır ama bu öz, varlığı-doluluğu değil, hiçliği-boşluğu olumsuzlar. Yani bilinç içinde bulunduğu hiçlik durumunu kabullenemeyerek değişime uğratma çabasına girer. Freud'un "O nerede idiyse, ben orada oluşacaktır" sözü de bu temele dayanmaktadır. Bu devinim, kendini kendinden dışlama, kendini dışladığı şeyin karşısına koyma ve yeniden kendi içine alma, daha önce dışlamış olduğu şeyle bütünleşme biçiminde bir diyalektik süreçtir. Bu diyalektik hareket, bir soyutlamadır ve artık bilinç, seyredici edilgen bir bilinç olmaktan çıkarak etkin, soyutlayan, olumsuzlayan bir bilinç haline gelir (İzmir, 2019, s. 110).

Olumsuzlama üzerinden (İzmir, 2019); Freud, ben'in bastırılan içerikle oluşmasını analiz ederken, Hegel, bilincin önce hiçliği olumsuzladığını işaret eder. Hegel, olumsuzlamanın varoluşsal bir çaba içine giren bilincin kendisini hiçlikten kurtarma çabasından ötürü ortaya çıktığını ifade eder. Hegelci açıdan olumsuzlama en başta hiçlik ile karşı karşıya kalan bilinç ile ortaya çıkar. Diyalektik bir hareket ile 'kendini olumsuzlayan bilinç' ortaya çıkar. Bu nedenle bilincin özünün olumsuzlama olduğunu söylemektedir. Olumsuzlama hiçlikten kurtulmak isteyen bilinci ele verir. Bilinç olumsuzlayarak hakikati bulacağını zannetmekten çıkar. Ancak bulduğu yanılsamadan olumsuzla yüzleştğinde çıkar ve hakikati yüzleşerek bulacak olan bilinç haline gelir (s. 110). Bilinç olumsuzlayan bir öze sahipse eğer bir yerde kendi kendinin ele vericisidir. Özü hiçliği ele vereceği için olumsuzlayarak hiçlik gerçekliğinden kaçır.

Lacancı olumsuzlama (Cléro, 2011) Hegel'le benzerlik gösterir fakat bir tutulamaz. Hegel bilincin hiçliği olumsuzladığını söylerken, Lacan olumsuzlamayı "simgesel ortadan kaldırma" olarak ele alır. Çünkü ona göre bir şeyin olumsuzlanması için Simgesel düzende kabul edilmesi gerekir. Freud olumsuzlamada hayır evet anlamına gelir derken, Lacan onun daha keskin bir doğrulamaya götürdüğünü söyler. Yani hayır evet anlamına gelir söylemindeki gibi basit bir zıtlıktan ziyade, radikal bir kabul edişin ele verilişidir (s. 143-144). O halde, olumsuzlama ile kendini kendinden dışlayıp bu dışladığı kendisinin karşısına kendini koyan ve sonra bu dışladığı kendisini yeniden kendi içine alan 'ben', olumsuzlayan bilincin olumsuzladığı içeriye dahil olan bir 'gizli ben'dir. Bu refleksif – kendine dönen- hareket

içindeki 'ben' ve bununla oluşan 'gizli ben' olumsuzlama ile sürekli bir kendini oluşturma içindedir. Sartre, "kendi kendimizin temeli olsaydık, kendimize olumsuz bir tavır takınmamıza gerek kalmayacak bir mükemmellekle kendimizi oluşturacağımızı, ancak bu gerçekleşmediği için tasarladığımız kendilikle olduğumuz varlık arasında bir uyumsuzluğu sürekli olarak yakaladığımızı" belirtir (İzmir, 2019, s. 111).

Sartre, "neyim ben?" sorusuna, "kendi kendisinin temeli olmayan, kendi varlığını açıklamadığı ölçüde olduğundan başkası da olabilecek olan bir varlık" cevabını verir (Ricoeur, 2010, s. 141). O halde, psikanaliz sırasında ortaya çıkan yadsınan içerik(ler) başkası olabilme isteği ya da potansiyelini işleten 'gizli ben'in parçaları olarak düşünülebilir. "Bir insanın bizim için her zaman bilinmez kaldığı, bizi aşan, indirgenemez bir yanı bulunduğu belki de doğrudur" (Camus, 1974, s. 16). Kişinin indirgenemez, yani basitçe yakalanamaz yanı, 'gizli ben'inin sürekli bir yadsıma içinde olması ile ilişkilidir. Bir şeyin ortaya çıkarılabilmesi için onun yadsınmış olması gerekir. Bu içerikler bir araya geldiğinde 'gizli ben'i var etmektedir. Fakat tam da indirgenemez, açıklanamaz, temelsiz olduğundan ve böyle olduğu ölçüde başkası olabileceğinden 'gizli ben' olumsuzlama, yadsıma hareketi içinde var olur.

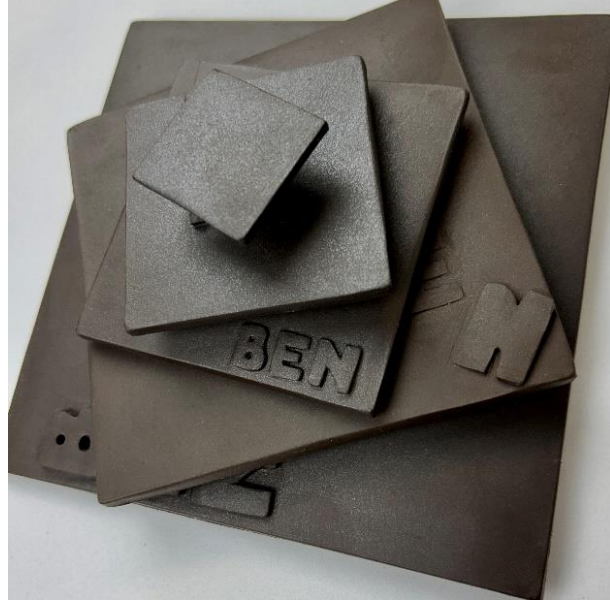
Görsel 7 : Fazilet Aşçı. Ben Uğrakları-2. 2023.
(Seramik, mdf, sonsuz vida / 34x34x6 cm.). (Kişisel Arşiv).

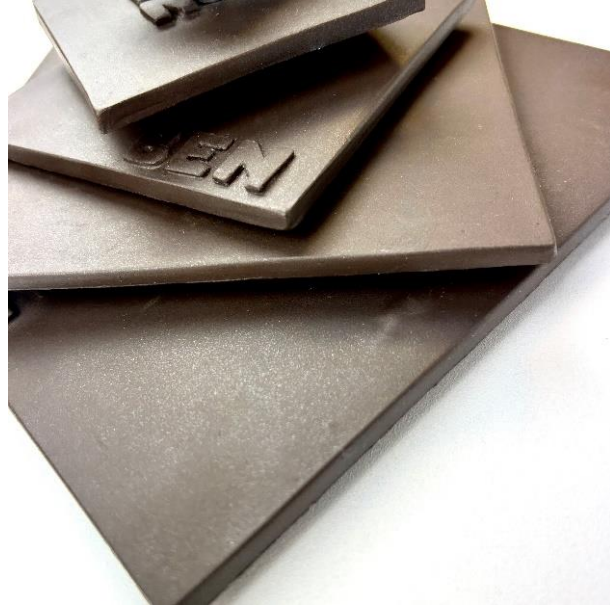
Görsel 8 : Fazilet Aşçı. Ben Uğrakları-2. (Detay). 2023.
(Seramik, mdf, sonsuz vida / 34x34x6 cm.). (Kişisel Arşiv).

Ben Uğrakları-1'de olduğu gibi Ben Uğrakları-2 de (Görsel 7) (Görsel 8) "BEN" yazılı seramik plakaların küçükten büyüğe tek bir merkezden üst üste dizildiği bir çalışmadır. Önceki çalışma açık ve koyu renk plakalardan oluşurken, Ben Uğrakları-2 sadece koyu renk

plakalardan oluşur. Açık ve koyu renk plakalar 'ben'lerin uğrak oluşunu vurgularken, burada plakaların hepsinin koyu renk olması 'ben'in daha da gizlenebilen yapısını vurgular. Plakalarla "BEN" yazılarının aynı ve koyu renk oluşu 'ben'in gizlenen bu yapısını öne çıkarır. Plakaların hareket etmesi sonucu "BEN" yazılarının konumlarının değişmesi ile gizlenen "BEN"ler burada da 'ben'in saklambacına gönderme yapar.

Görsel 9: Fazilet Aşçı. Ben Uğrakları-3. (Detay). 2023. (Seramik, mdf, sonsuz vida / 34x34x6 cm.). (Kişisel Arşiv).

Görsel 10: Fazilet Aşçı. Ben Uğrakları-3 (Detay). 2023. (Seramik, mdf, sonsuz vida / 34x34x6 cm.). (Kişisel Arşiv).

"BEN" yazılarının düz-ters, küçük-büyük ve hareketli şekillerde olması 'ben'in değişkenliğini gösterir. Hareket ettirelebilen plakaların konumlarını değiştirme, dolayısıyla olasılıkları

yaratma ehliyeti izleyicidedir. İzleyici istediği “BEN”i saklayacak, istediği “BEN”i gösterecektir. Fakat burada, plakalar ile “BEN” yazılarının aynı renk olmasından anlaşılacağı gibi, gösterdiği “BEN”lerin hiçbiri hiçbir zaman tam olarak görünür olamayacaktır. Her zaman buldukları konum ile kendi ‘ben’leri bir gizlilik ilişkisi içinde kalacaktır. BEN’ler hiçbir zaman kendilerini olduğu gibi görünür kılamayacaktır. Bu da tamamlanmayan, hep bir ‘oluş’ içinde olan ‘ben’i ifade eder. Plakaları hareket ettiren izleyicinin her müdahalesi bir önceki müdahalesini olumsuzlayacak ve sürekli bir ‘ben’ arayacak ama bulduklarını sabitleyemeyecektir.

1.5. Öteki Üzerinden Kurgulanan ‘Ben’

“Öznenin ‘ben’ haline geliş süreci ötekini kendisinden ayrı tutabilmesini sağlayan ötekileştirme işlemi sayesinde gerçekleşir” (İzmir, 2021, s. 160). “Öteki, öznenin mevcut hale gelebilen ne varsa hepsine hükmeden gösterenler zincirinin yer aldığı mahaldir” (Lacan, 2019, s. 216).

“Öteki’nin anlamı sadece “Başka” kelimesiyle açıklanabilecek kadar dar bir anlam içermemektedir. Hatta “ötekileştirmeyelim” diye tek bir kelimeye indirgenemeyecek kadar karmaşık bir kavramdır aynı zamanda” (İzmir, 2019, s. 478).

“Öteki, bireyin arzusuyla onun arzusunun nesnelere arasına girerek arzunun hedefini sürekli olarak değiştirip, öznenin sürekli olarak niteliği tam olarak belirli olmayan bir hedefin peşinde koşmasına neden olur” (İzmir, 2019, s. 481). İşte (İzmir, 2019) özneyi ayakta tutan ona yaşama itkisi vererek varlaştıran şey de budur. Hiçbir zaman yakalamayacağı kesin olan arzunun peşinden koşar. Ulaşamayacağı bir hedefinin olması ona yaşama coşkusu verir. Öteki de öznenin arzusunun gerçekleşmeyeceği bir alan açar (s. 481).

İnsan (İzmir, 2019) bilinçli bir varlıktır. Bu yüzden bir hayvan gibi yalnız biyolojik ihtiyacını karşılayarak yaşama gücüne sahip olan bir canlı değildir. Bu nedenle Lacan, özneyi var eden itici güç olarak Öteki’yi [Simgesel düzen anlamında büyük Öteki’yi] göstermektedir: “Öteki, bireyin arzusuyla onun arzusunun nesnelere arasına girerek arzunun hedefini sürekli olarak değiştirip, öznenin sürekli olarak niteliği tam olarak belirli olmayan bir hedefin peşinde koşmasına neden olur” (İzmir, 2019, s. 481). “Lacan’ın en çok tekrarlanan formüllerinden biri şöyledir: İnsanın arzusu ‘Öteki’nin arzusudur” (Evans, 2019, s. 41). Arzu akla ilk olarak ‘doyurulması gereken bir şeymiş’ gibi gelir. Fakat arzunun işlevi

doğrulmaması ile gerçekleşir. Bunu şöyle örneklendirebiliriz: Kişi araba alma hayali kurar; araba alma hayali kurması onun arzusudur. Araba arzu değil, arzu nesnesidir. Yani arzuya aracılık eder. Eğer hayalini kurduğu arabayı alırsa arzu nesnesine kavuşur, arzusuna değil. Arabaya kavuştuktan sonra kendisine yeni arzu nesnesi arar, çünkü arzu insana yaşama itkisi verir. Arzu tatmin edilmemesi ile gerçekleşir. Lacan, arzunun işlevinin, yani süreklilik kazanmasının öteki ile gerçekleştiğini söyler. Öteki arzunun tatminini imkânsız hale getirerek onun işlevini gerçekleştirir. Özneye yaşama itkisi veren şey, yani arzu, kendi baskısı altında bitimsiz ve süreklidir (Evans, 2019, s. 41). “İnsan hiçbir zaman yakalayamayacağı kesin olan bir hedefi var iken yaşama coşkusu dorukta olan bir canlıdır. Öteki, öznenin arzusunu tatmin edilmesini olanaksız hale getirerek kendisini sinsice duyumsatarak özneyi ayakta tutar” (İzmir, 2019, s. 481).

Arzu özünde “Öteki’nin arzusudur”, bu hem başkasının arzusunun nesnesi olmayı arzulamak hem de bir başkası tarafından tanınmayı arzulamak demektir. Lacan bu düşünceyi Kojeve kanalıyla Hegel’den alır.

Arzu ancak ve ancak ötekinin, bedenini değil, Arzusunu arzulamakla insancadır (...) yani, “arzulamak” ya da “sevilmek” ya da daha ziyade insani değeri içerisinde “tanınmak” istemekle (...). Başka bir deyişle bütün insani, antropogenetik Arzu (...) son kertede, “tanınma” arzusunun bir işlevidir (Evans, 2019, s. 41-42).

Lacan, küçük öteki (öteki) ve büyük Öteki’yi (Öteki) birbirinden ayırır. Küçük öteki’yi İmgesel döneme kaydeder. İmgeselde bilinçli bir öznenen bahsedilemez ve egonun alanına dahildir. Lacan, küçük öteki için “öteki olmayan bir öteki” ifadesini kullanır (Evans, 2019, s. 202). “İmgesel, çocuğun kendi bedeniyle ilişkisinde kök salar (ya da daha ziyade bedeninin imgesinde) (Evans, 2019, s. 152). Çocuk doğduktan sonra kendi bedenini bir bütün olarak algılayamaz. Parçalanmış bir beden algısı vardır. Bütünlük algısına ulaşabilmesi için de kendi imgesini yansıyan bir yerden görmesi gerekir. Ayna evresinde yansıyan bir yerden bedenini gören çocuk, bu evrede kendisini bütün olarak algılar (Balkaya, 2013, s. 53). Ayna evresi (Bowie, 2020) çocuğun kendisini “Ben şuyum”, “Ben buyum” olarak kurgulayabildiği ilk yerdir (s. 32). Bu yüzden Lacan ‘ben’ kavramının burada oluştuğunu söylemektedir (Balkaya, 2013, s. 54). Aynı zamanda, yetişkinlere hâlâ muhtaç olan çocuğun, onlardan bağımsız, kendi denetiminin olduğu ilk yerin adıdır (Bowie, 2020, s. 32). Çocuk, kendi bedenini bu evrede fark eder. (Homer, 2016, s. 37). Çocuk aynadaki imgesi ile özdeşleşir. İmgesele kaydedilen egonun yaratımı, ayna evresinde imgesel özdeşleşme ile olur (Evans, 2019, s. 203).

“Yansıyan imge, bebeği bir ikileme sürükler; çünkü bebek, hem kendisine dışsal olan bir şeye, hem de kendisine ilişkin bir duyumu aynı anda yaşar” (Homer, 2016, s. 37). Bu duyumu daha önceki algısından bağımsızdır. “Bölünmüş bedeninin yaşanmış parçalanmışlığı ve aynada bu aynı beden ele verdiği birleştirici ve düzenli imge”nin zıtlığını hisseder (Cléro, 2011, s. 107).

Küçük öteki için “öteki olmayan bir ötekidir” diyen Lacan, çocuğun dışsal olan bir şey, yani ayna ile kendisini özdeşleştirerek; “aynılık, benzerlik ve öz-yanılsama misalleri” topladığını kasteder. Ayna ötekidir fakat çocuğun aynılık arayışına aracılık ederek öteki olmayan bir ötekiye dönüşür. “Çocuk her ne kadar bazı açılardan kendisine benzese de, açık olarak kendisinden farklı olan bir imgeyle özdeşleşir. Öteki konumunda olan bir imgeyi kendisiymiş gibi kabullenir ancak bu imge yine de egosunun kontrolü dışında kalmayı sürdürür” (İzmir, 2019, s. 479).

Anne-çocuk ilişkisinden itibaren, Öteki'nin gidiş gelişi, aslında öznenin kendisinin ortaya çıkış ve kayboluşlarını oluşturur. Çocuk Öteki var iken, onun yüzündeki ifadeye varoluşunu duyumsar. Öteki'nin yüz ifadesi, çocuğun varoluş biçimidir ve bu aynalamalardır. Ancak annenin en başlangıçtan beri bir Öteki olarak algılanmadığını belirtmek gerekir. Özne-öteki ayrımının gerçekleşmemiş olduğu başlangıçta kısa bir dönem için anne imagodur.² Yani henüz bir imge, bir nesne ya da bir temsilci biçimi değildir. Freud'un belirttiği gibi, bir nesneyle kurulan bağın özgün biçimi duygusaldır ve onun doğası derin bir özdeşimdir (İzmir, 2019, s. 483).

“Eğer ayna metaforu, çocuğun özellikle anneye olan ilişkisini temsil ediyorsa, bu ikisinin etkileri kesin olarak birbirlerinden ayıramazlar. Çünkü çocuk annesinden yansıyan imgeyi içselleştirip onunla özdeşleşerek, egosunu kurar ve bir kimlik kazanır” (İzmir, 2019, s. 487). Ayna evresinde imgesel özdeşleşme ile kurulmaya başlayan egonun özneleşme süreci büyük Öteki ile gerçekleşmektedir. Ego (İzmir, 2019); öznenin ötekileşmiş halidir, çünkü ego bir başka imgeyle varoluş kazanır ve bu imge ötekinin imgesidir (s. 488). Büyük Öteki simgesel düzene kaydedilmiştir. Kökten bir ötekiliktir. “Büyük öteki dildir, simgesel düzendir. Bu Öteki hiçbir zaman öznenin içinde asimile edilemez” (Homer, 2016, s. 67). “Öteki köklü ötekiliği ve asimile edilemez biricikliği içerisinde hem başka bir özne hem de öteki özneye ilişkiyi dolayımlayan simgesel düzendir” (Evans, 2019, s. 150). Büyük Öteki insana ne yapması gerektiğini öğretir ve onu özneleştirir. Oidipus kompleksinde arzuyu düzenleyen Yasa ve dil ile bir tutulan Öteki; sözün inşa edildiği yerdir (Evans, 2019, s. 202). Arzu özünde bir başkasının arzusunun nesnesi olmayı amaçlar. Bu yüzden insanın ilk arzu nesnesi Oidipus

---

² Bkz. dipnot 4.

kompleksinde belirginlik gösterir. Özne; imgesel dönemde, Oidipus kompleksinin zamanında annesi için fallus³ olmayı arzular. Bu yüzden öteki'nin yerini dolduran ilk kişi annedir (Evans, 2019, s. 42-43).

Oidipus'un babasına, oğlunun onu öldüreceği ve annesiyle evleneceği kehanetinde bulunulur ve kehanet tam da babanın ondan kaçma çabası sayesinde gerçekleşir (küçük oğlunu ormanda terk eder, bu yüzden Oidipus yirmi yıl sonra onunla karşılaştığında onu tanımaz ve öldürür...) (Žižek, 2019, s. 73).

Oidipus kompleksi; "Psikanalitik teoride, karşı cinsten ebeveyni 'saf dışı' etmesi konusunda çocuğun beslediği duygu, düşünce, dürtü ve fantazilerin toplamı"dır (Budak, 2017, s. 525).

Freud Oidipus kompleksini öznenin ebeveynleriyle ilişkisinde yaşadığı bilinçdışı bir dizi sevecen ve düşmanca arzu olarak tanımlar. Özne ebeveynlerinden birini arzuladığı için diğer ebeveynin rakibi olur. Oidipus kompleksinin "pozitif" biçiminde arzulan ebeveynin cinsiyeti özneninkinden farklıdır (Evans, 2019, s. 192).

Freud (2018), Oidipus kompleksinin; erkek çocuğun babası gibi büyümek ve "onun gibi olmak" ya da "onun yerine geçmek" istemesi ile ortaya çıktığını açıklar. Babasını rol model alan çocuk, babaya veya erkeklere karşı tipik olarak maskülen bir yaklaşım göstermektedir. Babasıyla özdeşleşen çocuk daha sonra bağlılık tarzına göre annesine gerçek bir nesne yükü geliştirmeye başlar. Artık çocuk için psikolojik olarak iki tür bağ vardır; annesine karşı doğrudan cinsel bir nesne yükü ve rol model olarak aldığı baba ile özdeşleşme. Belirli bir süre karşılıklı bir etki olmadan yan yana geçinip giden bu iki bağın bir araya gelmesi sonucu Oidipus kompleksi doğar. Küçük çocuk anneye ulaşmak istediği yolda babasını bir mâni olarak görür. Bu yüzden babasıyla olan özdeşleşmesi farklı bir boyuta taşınır ve özdeşleşme zamanla babanın yerini alma isteğine dönüşür. En başından beri çatışmalı özellikte ilerleyen bu özdeşleşme, "kendini sevgi dolu bir yaklaşım biçiminde koyabileceği gibi babayı ortadan kaldırma" ve onun yerini alma arzusuna da dönüşebilir (s. 49). Evans'ın aktarımıyla, "Lacan'a göre Oidipus kompleksinin tam olarak ne zaman meydana geldiğini saptama çabası gereksizdir, çünkü Oidipus kompleksi öncelikli olarak bir gelişim safhası değil öznelliğin kalıcı bir yapısıdır" (2019, s. 167).

ANNE ile çocuk arasındaki imgesel İKİLİ İLİŞKİ'yi dolaymlayan ve çocuğu psikozdan kurtararak onun toplumsal varoluşa girişini mümkün kılan üçüncü bir terim olarak babanın rolünü ön plana çıkarır. Dolayısıyla baba öznenin annenin sevgisi için kendisiyle mücadele edeceği bir rakipten daha fazlasıdır; baba toplumsal düzenin temsilcisidir ve ancak Oidipus kompleksinde babayla özdeşleşerek özne bu düzene hak kazanabilir (Evans, 2019, s. 49).

³ Freud'un çalışmalarında "fallus", "penis'le eş anlamlı olarak kullanılır." Lacan ise; "penis' terimini biyolojik organ, 'fallus'u ise bu organın imgesel ve simgesel işlevleri için kullanır" (Evans, 2019, s. 108).

Baba kavramının karıştırılması sebebi ile Lacan; imgesel baba, simgesel baba ve gerçek baba arasında ayırım yapmaktadır. “İmgesel baba bir imagodur”⁴ (Evans, 2019, s. 50). İmgesel baba, babanın duygusunu içerir. “İmgesel baba ideal baba olarak veya tam tersi olarak ‘çocuğun hayatının içine sıçan baba’ olarak yorumlanabilir.” Bu iki imgesel babanın farkını Evans (2019) şöyle açıklar: Birinci örnekteki ilk baba – ideal baba- Tanrı figürünün ilk türevidir. Koruyucu, kudret sahibi ve her şeye kâdirdir. Gerçekle ilgisi olmayan sadece duygusunu barındıran kudret sahibi babadır. İkinci baba – çocuğun hayatının içine sıçan- zalim- ise; ‘yoksunluk’un⁵ failidir (s. 50). Lacan, kız çocuğunun, imgesel babayı, “kendisini fallustan veya onun muadili bir çocuktan mahrum bıraktığı gerekçesiyle” suçladığını söyler (Evans, 2019, s. 50). Lacan’ın iki tip imgesel baba tasviri – ideal baba ve zalim baba- birbirinin zıttı olsa da ortak noktaları her ikisinin de belli bir kudrete, kâdirliğe sahip olmalarıdır.

Simgesel baba ise; “gerçek bir varlık değil bir konum, bir işlevdir. Dolayısıyla simgesel baba aslında ‘babanın işlevi’nin diğer adıdır.” Simgesel baba anne ile çocuk arasına girerek yasayı dayatır ve arzuyu düzenler, aynı zamanda anne ile çocuk arasındaki imgesel ilişkiye simgesel mesafe koyar (Evans, 2019, s. 49). Gerçek babaya ilişkin Lacan’ın düşünceleri, imgesel ve simgesel baba gibi açık bir şekilde ifade edilmemiştir (Evans, 2019, s. 50).

Lacan’ın gerçek babaya ilişkin düşüncelerinden tartışmasız en açık olanı gerçek babanın hadım edilmenin faili, simgesel hadım edilme işlemini yerine getiren kişi olmasıdır. Bunun haricinde Lacan gerçek baba ifadesiyle neyi kastettiğine dair bir iki ipucu daha verir. 1960’ta gerçek babayı anneyi “fiilen işgal eden” biri, “Büyük Düzücü” [Grand Fouteur] olarak tanımlar. 1970’te Lacan gerçek babanın sperm hücresi olduğunu söyleyecek kadar ileri gitse de, hemen ardından hiç kimsenin bir sperm hücresinin oğlu olarak görmediğini, göremeyeceğini ekler (Evans, 2019, s. 50-51).

Lacan babanın-adı tabirini ilk kez *Babanın-adları* isimli seminerinde kullanmıştır. Bu tabir simgesel babanın yasayı düzenleyen işlevine bir göndermedir. Tarih boyunca baba yasayla bir tutulmuştur (Evans, 2019, s. 52). Lacan; babanın-adı tabiri ile kaygı arasında ilişki kurar. Kaygıyı nesne ile ilişkilendirir: Kaygı nesnesiz olamaz ve yitiktir. Bir başlangıç işlevi vardır (Lacan, 2017, s. 63). Lacan; Freud “döneminin modası olan, mazeret gösterme (*alibi*) modasına uyarak onu din diye adlandırmıştır. Ben ise onu Kilise diye adlandırıyorum”

---

⁴ İmago teriminin “imge” [*image*] terimiyle bağlantılı olduğu gayet açık olsa da imago ile vurgulanmak istenen aslında imgenin öznel belirlenimidir; başka bir deyişle imago görsel temsilin yanı sıra duyguları da içerir. [...] İmagolar öznelere başka insanlarla, ki bu insanlar bu çeşit çeşit imagonun merceğinden görülürler, ilişki kurma biçimini etkileyen stereotiplerdir (Evans, 2019, s. 150).

⁵ Yoksunluk: Simgesel bir nesnenin (simgesel fallus) gerçekteki bir eksikliği olarak tanımlanmıştır. Bu eksikliği ortaya çıkartan fail imgesel babadır (Evans, 2019, s. 258).

demektedir (Lacan, 2017, s. 67). Buna göre, yasayı başlatan, dolayısıyla özneleşmede başlangıç işlevi olan yitik nesne kilise babaları şeklinde tarif edilebilir.

Özneyi ortaya çıkartan şey, çocuğu annenin arzusunun nesnesi olmaktan kurtaracak biçimde, üçüncü unsurun, yani Babanın-adı metaforunun devreye girmesidir. Babanın-Adı metaforu, Öteki'nin arzusu olarak annedeki eksiğin göstereninin yerine geçtiğinde, çocuk annenin arzusunun nesnesi olmaktan kurtulur. Böylece özne simgesel düzen içinde bir yere sahip olacaktır, yani özne bir varoluş kazanacaktır. Öznenin Simgesel ve İmgesel varoluşları, ötekiyle diyalektik bir iletişim içinde iken elde ettiği varoluşlardır (İzmir, 2019, s. 485).

“Simgesel düzen, bireylerin kendilerini ortaya koyarak birbirlerine karşı çıktıkları, kendilerini yeniden tanımlayarak buldukları ortak bir zemin yaratır” (İzmir, 2019, s. 482). Simgesel düzen, yani büyük Öteki öznelere kendiliğini oluşturduğu yerdir. Özne; önce küçük öteki’de, yani İmgesel dönemde aynılık, farklılık misalleri toplayarak egosunu kurar. Daha sonra Babanın-adı metaforu ile Simgesel düzen içinde özneleşerek bir yer sahibi olur. Öteki’nin arzusu ile niteliği tam olarak belli olmayan bir arzunun peşinden gider ve bu arzu hiçbir zaman yakalanmaması gereken bir döngü içindedir. Arzunun doyurulmaması ile paradoksal olarak arzu ‘gerçekleştirilir’. İnsanın yaşama coşkusu tam da bu şekilde, yani yakalayamama devriminden beslenir. İzmir’in de ifade ettiği üzere; “aynadaki kendi yansımasıyla yer değiştirme alışkanlığıyla başlayan ötekileşme, ayna dönemi sonrasında başka insanların buldukları konumla yer değiştirme alışkanlığına dönüşerek ömür boyu sürecektir (İzmir, 2019, s. 490). Burada ‘kendilik’ yansıması devreye girmektedir çünkü “her kendilik, ötekinin yerini almış bir yansımadır” (İzmir, 2019, s. 490).

Öteki, egoya hayran kalan (egonun ayna görüntüsüne ya da yansısındaki imgeye) kendiliktir aslında ve Lemaire’in belirttiği biçimde kendisinin temsilinin yapılmasını arzulamaktadır. Ego açısından kendilik bir Öteki’dir çünkü kendilik, ötekinin imgesi tarafından kolaylıkla ve hızla kapıldığı ve büyüldüğü için, ego Öteki olarak kendiliğin arzusunun nesnesidir (İzmir, 2019, s. 490).

1.6. Kendilik Çıkmazı

İnsan, varoluşu gereği bilinçli (düşünen) bir nesne olmasından ötürü kendi varoluşu üzerine düşünür, kuşkulandır ve kaygılanır. Kendilik kaygısı içindeki insan öteki ve Öteki üzerinden kendisini inşa eder. İzmir’in açıkladığı gibi “Lacan kendilik kavramını, ben ve öteki arasındaki ilişkinin biçimlendirdiği bir gerçeklikten kaynaklanan bir kavram olarak ele alır” (İzmir, 2019, s. 69). Lacan’a göre özne bölünmüştür (parçalanmıştır). Özne ne ‘ben’dir ne de ötekidir. Aynı zamanda her ikisidir de. “Kendilik, ben ile öteki arasındaki bölünmenin giderildiği oranda sağlıklı bir kendilik haline gelecektir” (İzmir, 2019, s. 69-70).

Hegel, varlık ve kendiliğin aynı olduğunu ve felsefi bilginin “kendiliğin bilgisi” olduğu sürece “varlığın bilgisi” olduğunu ileri sürer (Hyppolite, 2013, s. 93). Kendiliğin bilgisi, refleksiyon ile, yani öznenin kendi üzerine düşünme eylemi ile mümkündür. “Kendini bilmek, kendiyile çelişmektir; çünkü kendini bilmek, kendine yabancılaşmaktır, Ötekiye yönelmek ve ondan dolanarak kendine geri dönmek, [Ötekinin üzerinden] kendini düşünmektir” (Hyppolite, 2013, s. 98). Bu nedenle Hegel; kendiliğin bilgisine öteki durağına uğrayarak ulaşabileceğini belirtir. Bilinç kendisini gözlemler ve akıl kendisine bir nesne olarak varlık kazandırmak ister. İşte bu yüzden öteki durağına uğrayarak kendisine “duyulur bir mevcudiyet” kazandırır (Hyppolite, 2013, s. 98).

Žižek, “insanlar içinde yaşadıkları dünyayı kendi içlerinden, otonom bir biçimde mi yaratır, yoksa bu etkinlik dışsal koşullardan mı kaynaklanır?” sorusunu Hegel’in içsel ve dışsal potansiyellerin arasına çizgi çekmek yerine, ikisinin iç içe geçtiği ve dönüştürülebilir olduğu ile cevapladığını açıklar: “İçsel potansiyeller dışsal koşullara dönüştürülebilir”, yani biçimi değiştirilebilir; ya da tam tersi, “dışsal koşullar içsel potansiyellere dönüştürülebilir”dir. Hegel “bir şeyin içsel potansiyeli ile potansiyelin gerçekleşmesini olanaklı/olanaksız kılan dışsal koşullar arasındaki ilişkiyi *bu iki taraf arasına eşitlik işareti getirerek yıkar*” (Žižek, 2011, s. 260-261). İçinde yaşanan dünyanın yaratım koşul ve potansiyelleri öznenin etkinliğini gerektirdiğine göre, öznenin de dışsal koşullar ve içsel potansiyellerinin alışverişi ve eşitliği ile sürekli bir devinim halinde yaratılıyor olması söz konusudur.

“Her bilinç, içinde bulunduğu toplumun kendisini kısıtlayıcı etkisini bilerek yaşar. Ancak toplumun kısıtlamalarını dikkate aldığımız anın öncesinde, her olasılığın bize açık olduğunu biliyor olduğumuz gerçeği önde durur” (İzmir, 2019, s. 203). Bu nedenle Heidegger’in açıkladığı gibi “insan bir olasılıktır, olmak gücüne sahiptir” (Blackham, 2012, s. 93). “Onun varoluşu, ona açık olan olasılıkların seçimindedir ve bu seçim hiçbir zaman nihai olmadığından varoluşu belirsizdir, çünkü bir sonu yoktur” (Blackham, 2012, s. 93).

Bu, dünyada olmaktır. İnsanın varlığını oluşturan dünyada-olmak, kişi-olmayan ile, yani nesnelere dünyası ve kişinin kendini daima içinde hissettiği başkaları ile olan ayrılmaz ilişkilerinde kişi olmaktır. Bu varoluş şekli yalnızca tesadüfi değildir, onu gördüğüm şekliyle dünyanın varoluşunun özü olduğu, yalnızca içinde varolduğum bir mekân olmadığı düşüncesidir. Hiçbir olası ayırım yoktur. Dünyadaki uğraşlarım, görevlerim, kaygılarım, önemsediklerim, işlerim varoluş şeklimi örneklendirir: Kendimi şu ya da bu görev ya da kaygıdan kurtarabilirim ama bu tür uğraşlardan asla kurtaramam (Blackham, 2012, s. 93-94)

Heidegger'in ifade ettiği olmak gücüne sahip olmak, insanın hem kendi seçimine bağlı hem de zaten olasılıkların içinde olmasından kaynaklıdır. Bu güce sahip olması insanın doğal varoluşunun bir sonucudur. İnsan doğası gereği seçenekler içindedir.

[...] geçmişe düşen kendimden (olgusallığımdan) ve mevcudiyetime doğru dünyadan ayrılmış olmakla, varlığın herhangi bir biçimiyle aşkınlık olarak özdeşleştirilemeyecek olsam da, özdeşleştirebileceğim bir varlık biçimine doğru giden bir aşkınlığımdır. Bu ayrılışı, bu aşkınlığı doğrulamanın binlerce yolu vardır (Blackham, 2012, s. 132).

Sartre; “ben, başlangıçta tasarım olan yani kendisini amacı ile tanımlayan bir varlığım” der (Blackham, 2012, s. 132). Yani başlangıçta tasarladığım bir amaçla kendimi tanımlayarak, özdeşleştirerek yaşama girişirim. Bunu “ya bedenimin tahammül sınırları ya da hazları içinde, ya da çilekeş terk edişler veya hastalık hastası bir tutumla; ve çeşitli benzer yöntemlerle geçmişimle ve dünyadaki şeylerle ilişki” kurarak yaparım (Blackham, 2012, s. 132).

Kişi belirli bir durumda aksini de seçebilir (örneğin, ondan vazgeçmek yerine uzun bir yolculuğun yorgunluğu ile yola devam etmeyi seçebilir); ama ancak bir değişim, asli tasarımı ya da kendime dair seçimimde bir değişiklik (bir hastalık hastası olmaktansa, örneğin bir atlet olmak) pahasına (Blackham, 2012, s. 132).

“İnsan var olduktan sonra kendini kavradığı gibidir, varlaşmaya doğru yaptığı bu atlımdan (hamleden) sonra olmak istediği gibidir” (Sartre, 2005, s. 40). Yani insan nasıl olmak istiyorsa, kendini nasıl yaparsa öyle olur. Ne olmak istediğine kendi karar verdiği için yapacağı seçimlerin sorumluluğu da kendisindedir. Bu yapmanın şeklini de kendisi belirler.

“İnsan kendi kendini seçer” dediğimizde, her birimizin kendi kendini seçmesini anlıyoruz bundan. Ama insan kendini seçerken bütün insanları da seçer. Kendini seçmesi bütün öbür insanları da seçmesi demektir aynı zamanda. Olmak istediğimiz kimseyi yaratırken, herkesin nasıl olması gerektiğini de tasarlarız. Hiçbir edimimiz yok ki, olmasını zorunlu saydığımız bir insan tasarımı (tasavvuru) doğurmasın (Sartre, 2005, s. 41).

İnsanın kendini seçme sorumluluğunun kendisinde olduğunu açıklayan Sartre, diğer bütün insanları seçme sorumluluğunu da yine insanın kendisine verir. İnsan kendini seçerken diğer insanları da seçer diyerek varlığımızın sorumluluğunu omzumıza yükler (Sartre, 2005, s. 40).

Diyelim ki evlenmek, çoluk çocuk yetiştirmek istiyorum. Bu evlenme yalnızca benim durumumdan, tutkumdan (ihtirasımdan) ya da isteğimden doğsa bile, yine de ben bununla yalnızca kendimi bağlamış olmuyorum, bütün insanlığı da tekli-evlenme (monogamie) yoluna sokmaya, bağlamaya çalışmış oluyorum.

Demek ki yalnızca kendimden değil, herkesten sorumluyum. Kendime karşı sorumlu olunca, herkese karşı da sorumlu oluyorum. Seçtiğim belirli bir insan tasarımı kuruyorum, yani kendimi seçerken gerçekte ‘insan’ı seçiyorum (Sartre, 2005, s. 42).

Kendini seçerken tüm insanlığı da seçmiş olan insan, bu seçimi bir ilişki içinde gerçekleştirebilir. Buna göre kendini kurmak, başkalarıyla ve kendisiyle bir ilişki içinde olmaktır. Kendilik ise kendine geri dönen refleksif bir etkinlikle sürekli kurulduğundan, Foucault'nun ifade ettiği gibi "kendilik kendiyle ilişkilerden başka bir şey değildir. Kendilik bir ilişkidir. Kendilik bir gerçeklik değildir, başlangıçta verili olan, yapılanmış bir şey değildir. Kendiyle bir ilişkidir" (Foucault, 2020, s. 106). "Kendilik dönüşlü bir zamirdir, iki anlamı vardır. *Auto* 'aynısı' demektir, fakat aynı zamanda kimlik kavramını da içermektedir. Bu ikinci anlam soruyu 'Kendilik Nedir?' şeklinden 'Üzerinde kimliğimi bulabileceğim temel nedir?' şekline dönüştürür" (Foucault, 2022, s. 37).

Alkibiades kendiliği diyalektik yöntemle bulmaya çalışır. Bedeninize baktığınızda kendinize eğilmiş olmazsınız. Kendilik giyim, kuşam, araçlar veya mülklerden oluşmaz. Bu araçlardan faydalanan bir prensipte varlığını sürdürür, bedenle değil ruhla ilgili bir prensiptir bu. Ruhunuz konusunda kaygılanmanız gerekir, kendine eğilmenin temel faaliyeti budur. Kendine eğilme, eylemin kendisine eğilmektir, maddileştirilen ruhla ilgilenmek değildir (Foucault, 2022, s. 37).

Kendiliği maddesel öğelere indirgemeyen Foucault, kendiliğin sadece bu maddelerden faydalandığını, yani maddi olan şeylerin bir araç olduğunu söyler. Buna göre kendilik, üzerine eğilerek yapımı sürekli devam ettirilen bir ilişkidir. Kendilik, kendine eğilme eyleminin kendisidir. Hegel'de kendi üzerine düşünen, kendine dönen refleksiyon, Foucault'da kendi hakkında kaygı duyarak kendine eğilme biçimini alır.

Görsel 11: Fazilet Aşçı. Kendilik Çıkmazı. Yerleştirme. 2022. (Seramik, ayna / Değişken ölçü.). (Kişisel Arşiv).

Kendilik Çıkmazı (Görsel 11) isimli çalışma, 43 adet el fenerinin üst üste ve yan yana düzenlendiği bir yerleştirmedir. El fenerlerinin ışığı yansıtması beklenen ön yüzeyine daire şeklinde aynalar eklenmiştir. Çalışmanın karşısına geçen izleyicinin, bu aynalardan yansımaları görüp kendisine baktığında, kendisini parçalanmış, bölünmüş bir formda görmesi ve hareket ederek kendisini bütün olarak görmeye çalıştığında da kendisini tamamlayamayışını tecrübe etmesi amaçlanmaktadır.

Görsel 12: Fazilet Aşçı. Kendilik Çıkmazı (Detay). Yerleştirme. 2022. (Seramik, ayna / Değişken ölçü.). (Kişisel Arşiv).

El fenerlerinin üstündeki aynalar aracılığıyla izleyicinin kendisine bakması ve böylece kendiliği üzerine düşünmesi planlanmıştır. Aynaların arasındaki mesafeden ötürü izleyici çalışmaya bakarak hareket ettikçe yüzünün şeklinin değiştiğini görmektedir. Her harekette bölünmüş ve bu bölünmeyle yabancılaşmış bir yüz görür. Aynadan kendisine geri dönen yansıması hem kendisine ait olan hem de olmayan öğeleri ona gösterir.

Görsel 13: Fazilet Aşçı. Kendilik Çıkmazı (Detay). Yerleştirme. 2022. (Seramik, ayna / Değişken ölçü.). (Kişisel Arşiv).

Görsel 14: Fazilet Aşçı. Kendilik Çıkmazı (Detay). Yerleştirme. 2022. (Seramik, ayna / Değişken ölçü.). (Kişisel Arşiv).

Fenerler, ışık tutması gereken yerlerden ona ait öğeleri geri ona yansıtır. Yerleştirilme yönü itibariyle fenerlerden beklenen ama yitik olan ışığın yerinde olan aynalar izleyiciyi hedefler gibi onu işaret eder, ona dönük bakar. Böylece, tüm bu yansılama, yerleştirme, işaret etme, bakış ile; izleyici, 'ben' dediği kendiliğini – içeriyi- aslında dışarı, öteki ve Öteki üzerinden tasarladığını görür. Diğer yandan da tam da bu nedenle aslında parçalanmış olmasını ve bu bölünmüşlüğü nedeniyle bir türlü tam, tek, bütün olamayışının çıkmazı içinde olduğunu tecrübe eder. Çünkü ne 'ben' ne de öteki olan, ama aynı zamanda her ikisi de olan özne; 'ben' ve öteki arasındaki ilişkiden biçimlenmektedir.

Öteki'yi simgeleyen el feneri üzerinden, sürekli değişen ve değiştirebildiği, ama yakalayamadığı, tamamlayamadığı 'ben'ini görebilir. Her hareket farklı bir kendilik yaratır. İzleyicinin kendi hareketinin sağladığı bir değişim meydana gelir. Kişinin her hareketi kendi seçimiyle olacağından kendiliğini yapmanın şeklini de kendi belirler. Yakalayamayacağı her kendilik arayışı hareketi içinde bir şekilde çıkmazda kalır. Bu çıkmaz tam da değişebilmenin koşuludur.

Görsel 15. Fazilet Aşçı. BEN DEĞİLİM!. 2023. (Seramik, ahşap, sonsuz vida / 55x36x15,5 cm.). (Kişisel Arşiv).

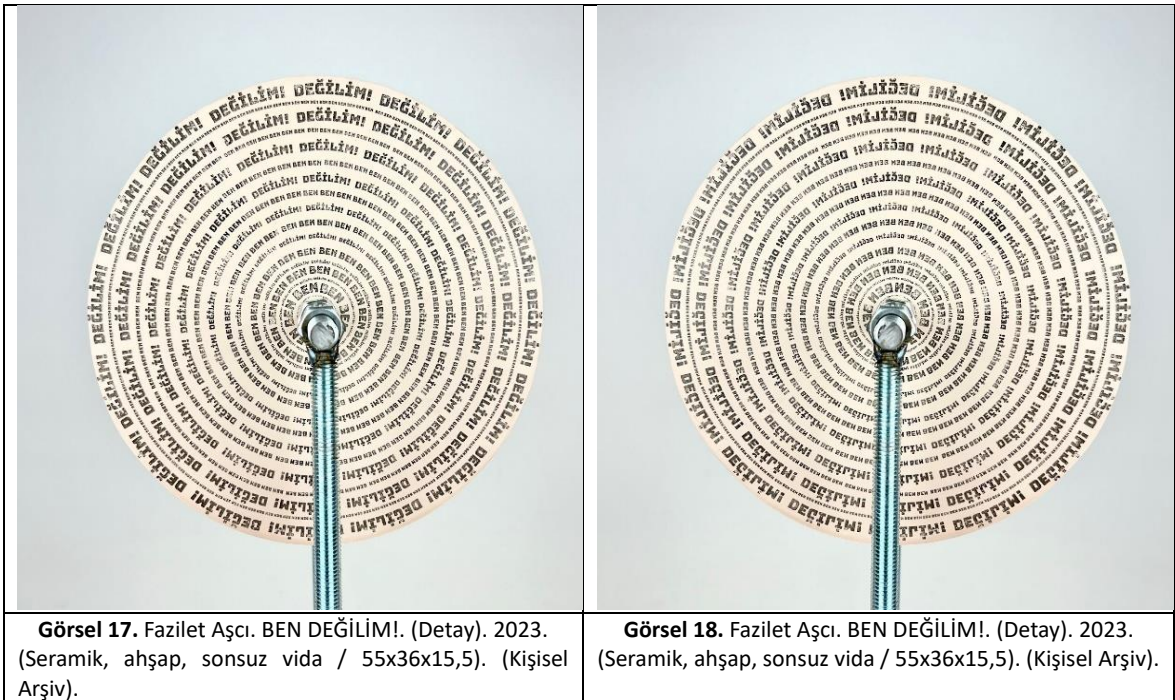

Görsel 16. Fazilet Aşçı. BEN DEĞİLİM!. 2023. (Seramik, ahşap, sonsuz vida / 55x36x15,5 cm.). (Kişisel Arşiv).

Ben Değilim! isimli çalışma (Görsel 15) (Görsel 16), sonsuz vidaya takılan ortası delik daire plakanın, tekerlek şeklinde döndürülebildiği bir kurgudur. Plakanın iki yüzeyine de monobaskı tekniği ile "BEN" ve "DEĞİLİM!" yazıları transfer edilmiştir. Plakanın bir yüzeyinde düz; BEN DEĞİLİM, diğer yüzeyinde ise; BEN DEĞİLİM! tersten

yazmaktadır.

Kendisini diğer öznelerden ayırmak isteyen özne, öteki üzerinden “ben o değilim” diyerek, olduğunu zannettiği şeyi işaret ederken, olumsuzlama ile yine “ben o değilim” diyerek tersini işaret eder. Yukarıda Hyppolite’ın ifade ettiği üzere “ne olduğunu o olmama biçiminde” sunar. Hem öteki üzerinden tanımladığı hem de olumsuzlama ile ele verdiği ‘ben’, Freud’un da yukarıda aktardığı üzere iç ve dış sorunudur. Çalışmada merkeze oturtulan “BEN” ve dışarıya doğru konumlanan “DEĞİLİM!” yazıları merkezden kenara doğru hareket etmektedir.

Bir tarafta yazılar düz, diğer tarafta ters bir şekilde yazılmıştır (Görsel 17) (Görsel 18). Düz yazılan kısım öteki üzerinden kabullenen tarafken, ters yazılan kısım bunu olumsuzlayan taraftır. Çalışmanın merkezinde bulunan “BEN” yazan halka kenara doğru küçük yazılı halkaya dönüşürken, “DEĞİLİM!” yazılı halka ise merkezden kenara doğru büyük yazılı halkaya dönüşmüştür. Dolayısıyla, “BEN” kelimesi küçülürken, “DEĞİLİM!” kelimesi büyürken halka çapları genişlemiştir. Böylece izleyici hem “BEN”, hem de “DEĞİLİM!” kelimelerini aynı anda görebilmekte, okuyabilmektedir ki ikisinin bir karşılıklık ilişkisi içinde var olabildiği anlaşılır. Yazıların dairesel olarak iç içe geçmesi ve kelimelerin tersine bir büyüme içinde olması, bu karşılıklı kurgunun merkezinde “BEN” olsa da o ‘ben’in ancak

‘değil’lerinin nüfuzunu artırması ile kurgulanabilir olduğunu gösterir. Bu yüzden “BEN” ve “DEĞİLİM!” birbirleriyle iç içe geçmiş, birbirlerini var eden, çelişik ve ters orantılı tasarımlardır.

Görsel 19. Fazilet Aşçı. BEN DEĞİLİM!. (Detay). 2023. (Seramik, ahşap, sonsuz vida / 55x36x15,5). (Kişisel Arşiv).

Görsel 20. Fazilet Aşçı. BEN DEĞİLİM!. (Detay). 2023. (Seramik, ahşap, sonsuz vida / 55x36x15,5). (Kişisel Arşiv).

Kendilik kavramının ‘ben’ ve öteki üzerinden inşa olduğunu söyleyen Lacan; öznenin ne ‘ben’ ne de öteki olduğunu ama aynı zamanda her ikisi de olduğunu aktarmıştır (İzmir, 2019, s. 69). Tam da bu nedenle “BEN” ve öteki/leri temsilen “DEĞİLİM!” yazıları aynı düzlemde, birbirini çevreleyen bir kuşatma içinde görülmektedir. Bu şekilde kurgulanan kendiliğin bilgisine ise refleksiyon, yani kendi üzerine dönen bir düşünüş ile ulaşılabileceğinden, burada bir hareket söz konusudur. Bu bilgi ancak hareket ile olabilir ve ulaşılabilir. Bu nedenle, BEN DEĞİLİM! çalışmasını döndürerek hareket ettiren izleyici (Görsel 19) (Görsel 20), gerek “BEN” gerek “DEĞİLİM!” kelimelerinin bulanıklaştığını, okunamazlaştığını ve bu nedenle birbirinden farksızlaştığını gözler. Refleksiyondaki gibi döngüsel bir hareket içinde gördüğü bu kelimeler anlamsızlaşır. Hatta zaten anlamsız oluşlarını ele verir. Hegel’in olumsuzlayan bilinç, Lacan’ın simgesel ortadan kaldırma şeklindeki açıklamaları, “BEN” ve “DEĞİLİM!” kelimelerinin anlamsızlaşması ile çözümlenir. İzleyicinin kendisine dönen düşünüşünü harekete geçirebilecek bir dairesel çevirme hareketi sonucu anlamsızlaşan yazılar ile ‘ben’ kurgusu yakalanır. Çalışmanın aşamalı tasarımı ve hareket ile anlamın değişimini tecrübe ettirmesi, ‘ben’in kurgusunu ve yadsıdığı içeriği ele verir.

2. BÖLÜM: KİMLİK VE BEN İKİLİĞİ

2.1. Kimlik

Kimlik (*identity*), “aynılığı ve sürekliliği içeren Latince idem kökünden” gelmektedir (Marshall, 2019, s. 405). “Bireyleri belirli bir grubun üyesi olarak gören, onları bir kişi olarak tanımlayan anlamlar bütünüdür” (Güneş, 2016, s. 151). “Daha açık bir deyişle kimlik, insanın kendisini sosyal dünyasında nasıl tanımladığı ve nasıl konumlandığını yansıtır; onun *kim olduğu ve nerede durduğuna* ilişkin bir cevaptır” (Bilgin, 2016b, s. 205). Bu tanımlardan da anlaşılacağı üzere, kimlik özneyi ya da bireyi ‘ben’ olmaktan “biz” olmaya taşıyarak, onu sosyal bir sınıfın içinde konumlandırmaktadır. “Bu noktadan hareketle, kimlik, bir birey veya grubun kendini diğer birey veya gruplardan ayırt edici özelliklerinin bütünü olarak tanımlanabilir. Bu açıdan baktığımızda kimliğin tanımı, daima bir diğerine göre yapılır” (Bilgin, 2016b, s. 205). “Hem başkalarını dışarıda tutmaya yarar hem de bir kimliği paylaşan grup üyelerine “biz” duygusunu ve bilincini verir” (Güneş, 2016, s. 151).

Kimlik; “*bir kişi veya grubun kendisini tanımlaması ve kendini diğer kişi veya gruplar arasında konumlaması*[dır]. Bu ifadede kimlik, bir *resim* ve bir *adres* olarak nitelenmektedir” (Bilgin, 2016a, s. 15):

[...] tanımlamanın birinci kısmı, kişi veya grubun kendi gözündeki resmine, ikinci kısmı ise diğer kişiler veya gruplar arasındaki yerine işaret etmektedir. Burada sözü edilen resim, dıştan bir fotoğraf gibi ‘objektif’ olarak çekilmiş veya bizim aynaya bakarak kendi hakkımızda oluşturduğumuz bir imaj değildir; bir yandan bizim olduğumuza inandığımız kişiye (veya grup), diğer yandan diğerlerinin bize yüklediği kişiye (veya gruba) ait imajlar arası gerilimin ürünüdür; yani diğerleriyle etkileşim içerisinde oluşan bir resimdir. Adrese gelince, bu adres geometrik veya coğrafi bir mekân üstünde, koordinatlar sistemi dâhilinde saptanmış bir yere değil, psiko-sosyal bir yere işaret etmektedir. Kişi veya grubun adresi, kendisini, kimlere yakın veya uzak görmesiyle ilgilidir. Kişi veya grubun kime karşı, kime rakip veya düşman, kimle birlikte veya kime dost olduğunun üzerine yansıdığı bir çekme-itme, sempati-antipati alanında konumudur (Bilgin, 2016a, s. 15).

Kimliğin tanımında yer alan grup kavramı ile kitle kavramı karıştırılmamalıdır. Kitle “uyrukları, meslekleri ya da cinsiyetleri ne olursa olsun, şu veya bu vesileyle bir araya gelmiş bireyler toplamı”dır (Le Bon, 2021, s. 27). Kimlikte organize veya bilinçli bir beraberlik söz konusu değilken, kitlede organize/bilinçli bir beraberlik söz konusudur. Le Bon; kitle ile birlikte bilinçli kişiliğin ortadan kalktığını ve her bir bireyin duygu ve fikirlerinin tek bir istikamete yöneldiğini ifade eder. “Topluluk şimdi, daha iyi bir terim yokluğundan ötürü organize bir kitle olarak adlandıracağım şeye dönüşmüştür; ya da tercih edilirse, psikolojik bir kitleye” (Le Bon, 2021, s. 27).

Organize olmaya doğru yol alan bir kitlenin ilk özellikleri olarak bilinçli kişiliğin ortadan kalkışı ve duygularla düşüncelerin belirli bir istikamette ilerleyişi, birçok bireyin tek bir noktada eşzamanlı mevcudiyetine her zaman işaret etmez. Birbirinden ayrı milyonlarca birey, birtakım vahşi duyguların tesiri altında kaldığı kimi anlarda, örneğin görkemli bir ulusal etkinlik esnasında, psikolojik bir kitlenin özelliklerini edinebilir (Le Bon, 2021, s. 28).

Grup/topluluk kavramı bir birlik yasasına dahil değilken, kitle bu yasaya tabidir.

Özne/birey, kendisinin farkına varmaktan kurtulamayacağı için kendisini bir bütünlük olarak arama deviniminde olur. Bir bütünlüğe ulaşma arzusu ile özne/birey kimlik ihtiyacı duyar. Bilgin'e göre "kimlik ihtiyacı, bazı boyutlarında diğer insanlara benzemeyi, bazı boyutlarında ise onlardan farklılaşmayı gerektirmektedir. Her ne kadar kimlik, genellikle farklılık arayışını çağırırsa da benzerlik arayışı, son derece temeldir" (Bilgin, 2016a, s. 31).

Görsel 21: Fazilet Aşçı. Kimim Ben? 2019. (Seramik, kâğıt, metal / 15x22x1 cm.). (Kişisel Arşiv).

Kimim Ben? (Görsel 21), seramik plakaya transfer edilen oto-portre fotoğraf üzerine yapılan bir kolaj çalışmasıdır. Bu çalışmada, kişinin, kendisine sorduğu "Kimim Ben?" sorusuna cevap arama yolları görülmektedir. Kim olduğunu bilmek isteyen kişi, "Kimim?" sorusu ile kendiliğinin bilgisine ulaşma çabasındadır. Bu bilgiye ulaşmak için belirli kavram ve simgeler kullanmaktadır.

Görsel 22: Fazilet Aşçı. Kimim Ben? (Detay). 2019. (Seramik, kâğıt, metal / 15x22x1 cm.). (Kişisel Arşiv).

Çalışmanın sol kısmında “Ayrıca zeki insanlar genellikle bir baltaya sap olamaz..” cümlesini kuran bir lama görülmektedir (Görsel 22). Bu lama doğasına aykırı olarak bir otomobil içindedir. Ayrıca bu lamanın mantıklı bir cümle kuruyor olması da doğasına aykırıdır. Yani lama, lama gibi davranmamaktadır. Bu nedenle çalışmanın bu kısmı aidiyetsizliği temsil eder. Lama, lamalık görevlerini yerine getirmek yerine, kendisinden beklenenden farklı davranmaktadır. Tıpkı bir insan gibi otomobile biner ve fikir üretir. Öznenin de böylesi bir aidiyetsizlik içinde olması ona kim olduğu sorgusunu yaptırmaktadır.

Görsel 23: Fazilet Aşçı. Kimim Ben? (Detay). 2019. (Seramik, kâğıt, metal / 15x22x1 cm.). (Kişisel Arşiv).

Çalışmanın sağ üst kısmında “tanımadığım birinin gölgesi oldum. Gölgede” yazısı yazmaktadır. Kim olduğunu arayan ‘ben’, cevabı tanımadığı birisinde bulur; dahası bu tanımadığı birisinin gölgesinde. Kim olduğunu hem tanımadığı, bilmediği birisi üzerinden hem de onun kendisi dahi olmayan ikinci bir katman olarak gölgesinden tanımlaması kendisini daha tanımlamadan yabancılaştırdığını, yani kendisine yabancılığın kendisine içkin olduğunu ele verir. Bu yabancılık, yüzün bir kısmını kaplayan kırmızı maske ile belirginleşir. Kişi yabancıdır fakat bu yabancılığı maske ile gizler. Ayrıca her ikisi ortasında konumlanan ay, bu tarafın gecede, yani karanlıkta kaldığını gösterir. Dolayısıyla, kim olduğunu bir bilinmez olan öteki ile tanımlıyor oluşunun üstünü örtebilmek için baskın bir kırmızılığı maske olarak devreye sokmuştur ve bu maskesini de karanlıkta, gizde ikinci bir katmanla örtmüştür. Öznenin saklanan, gizlenen ‘ben’inin katmanlı işleyiştir bu.

Görsel 24: Fazilet Aşçı. Kimim Ben? (Detay). 2019. (Seramik, kâğıt, metal / 15x22x1 cm.). (Kişisel Arşiv).

Çalışmanın alt orta kısmında yer alan figür ‘kişiliğin’ yansımasıdır. Bu kişilik ‘gizli’ kalandır. ‘Gizli ben’ bu şekilde kendisini ele verir. “İçinde anbean büyüyen” tarafı pişmanlıklarının farkındadır. Portre siyah-beyaz transfer edilirken, kolaj çalışması renkli çalışılmıştır. Transfer ile sabitlenen portre geri planda kalırken, kolaj portrenin önüne geçmektedir. Çalışmada yer alan katmanların çokluğu ile, kişinin ‘ben’ cevabının tanımlanamaz ve indirgenemez oluşu gösterilmeye çalışılmıştır.

Žižek, Hegel’in kimliğe yaklaşımını açıklarken, “kimliğin yalnızca öz mantığı içinde bir “yansımanın belirlenimi” olarak ortaya çıktığını” söyler. Bir yansımanın belirlenimi olarak ortaya çıkan kimlik; sabit ve “aynı kalan” bir kimliktir. Bir varlığın “kimliği” ise onun ayrışım

özelliklerinden oluşmaktadır. Kimlikten farklılığa geçiş ise kimlik ve bir varlığın “kimliği” arasındaki ayrımı kavradığımız zaman oluşur (Žižek, 2011, s. 242-243).

Hegel’in “kimlik” dediği şey yalnızca herhangi bir kavramsal belirlenimin kendisine denkliği (kırmızı kırmızıdır, kış kıştır, ...) olmayıp görünümlerin sürekli değişen akışı ötesinde “aynı kalan” bir kimliktir. [...] Kısacası, *kimlik bir farklılık yaratanın ardında yatar*. Bir varlığın “kimliği”nin onun ayrışımli özelliklerinden oluştuğunu kavradığımız an kimlikten farklılığa geçeriz. Örneğin X kişinin toplumsal kimliği tanım gereği tümü de ayrışımli olan toplumsal buyruklar bileşkesinden oluşur: bir kişi yalnızca “ana” ve “oğul”la ilişkisi açısından “baba”dır; bir diğer ilişkide kendisi “oğul”dur vs. (Žižek, 2011, s. 242-243)

Kimliğin, belli bir konuma ve özelliğe sahip olması sebebi ile yapısı sabittir. Kimlikten farklılığa geçiş ancak öznenin konumu açısından değişkenlik kazanabilir. Baba örneğinden de anlaşılacağı üzere bir kişi yalnızca ana ve oğul ilişkisi açısından babayken, bir diğer ilişkide kendisi oğul olur. Öznenin o an içinde bulunduğu kimliği kendi içinde sabit fakat konumsal olarak değişkendir. Roller değişebilir fakat kimliğin kendi içinde “aynı kalan” ve sabit olan yapısı değişmez.

2.2. Kimlik Fantazisi

Žižek fantazinin “nesnel olan öznelin tuhaf kategorisine” ait olup “size o tarzda görünmeseler de şeylerin size gerçekte ve nesnel olarak görüldüğü tarzda” olduğunu söyler (Žižek, 2015, s. 146). Bu tanımlaya göre fantazi; ne nesnel olacak kadar öznenin algılarından bağımsız naif bir anlamdadır ne de öznel olacak kadar öznenin bilinçli bir şekilde deneyimlediği sezgilere indirgenir (Žižek, 2015, s. 146).

Örneğin bir kişinin Yahudilere bilinçli olarak iyi niyetli yaklaşırken, farkında olmadığı derin Yahudi karşıtı önyargılar beslediğini söylediğimizde (bu önyargılar Yahudilerin gerçekte kim olduklarını değil o kişiye nasıl göründüklerini ifade ettiği müddetçe) Yahudilerin ona gerçekte nasıl görüldüğünün farkında olmadığını iddia etmiş olmuyor muyuz? (Žižek, 2015, s. 146).

Şeylerin (metaların) görünme ya da algılanma biçimleri ile gerçekte ne oldukları arasında ayırım yapan Žižek, bu konuya Marksist bir eleştiri getirir. Örneğin, para insana toplumsal ürünün bir parçası olma hakkını veren bir belgedir fakat gerçekte öyle görünmez. Toplumsal gerçeklik içerisinde, toplumsal değiş tokuşa katılım sayesinde meta, insana özel güçleri olan sihirli bir nesne gibi görünür (Žižek, 2015, s. 147).

Metalar konuşabilseydi şöyle derlerdi: Bizim kullanım değerimiz insanları ilgilendirebilir, ama nesnel olarak bize ait değildir. Nesnel olarak bize ait olansa bizim değerimizdir. Metalar olarak aramızdaki ilişkiler bunun kanıtıdır. Birbirimizle sadece kullanım-değerleri olarak ilişki kurarız (Žižek, 2015, s. 147).

Fantazinin orijinal mekânı, küçük çocuğun ebeveynlerinin çiftleşmesine (*coitus*) kulak misafiri veya tanık olduğu ve onu anlamlandıramadığı mekandır: Bu tutkulu fısıltılar, yatak odasındaki bu tuhaf sesler; bütün bunların *anlamı* nedir? Bu yüzden çocuk bu tuhaf

dercede yoğun olan parçaların açıklamasını verecek bir sahnenin fantazisini kurar (Žižek, 2015, s. 152).

“Fantazinin temel çelişkisi öznenin hiçbir zaman “TAMAM şimdi tümüyle anlıyorum, ebeveynlerim seks yapıyor, artık fantaziye ihtiyacım yok!” diyeceği noktaya gelememesidir” (Žižek, 2015, 152). Fantazinin kurulması için anlam-dışı fantazmatik çerçeveye ihtiyaç duyulmaktadır. Bu yüzden TAMAM, şimdi anlıyorum! dediğimiz anda onu fantazmatik çerçeveden çıkartıyoruz (Žižek, 2015, s. 152). “Fantazi temelde, temel bir imkansızlığın boş yerini dolduran bir senaryo, bir boşluğu maskeleyen bir perdedir” (Žižek, 2019, s. 143). Bu yüzden “cinsel ilişki diye bir şey yoktur” ve bu boşluğun maskelenmesi için bir perdeye ihtiyaç duyulur, bu perde de fantazi-senaryodur. Dolayısıyla fantazinin ardında hiçbir şey olmadığını ve fantazinin tam da hiçbir şeyi maskelediğini görmek (yani fantaziye katetmek) gerekir (Žižek, 2019, s. 143).

Lacancı teoride *fantazi*, öznenin *a*⁶ ile, kendi arzusunun nesne-nedeni ile kurduğu “imkânsız” ilişkiye karşılık gelir. Fantazi çoğunlukla öznenin arzusunun gerçekleştiği bir senaryo olarak tasarlanır. Bu temel tanım, onu düz anlamıyla kabul etmemiz koşuluyla, gayet yeterlidir: Fantazinin sahnelendiği şey, arzumuzun gerçekleştirildiği, bütünüyle karşılandığı sahne değil, tam tersine arzusunun kendisini gerçekleştiren, sahneye koyan bir sahnedir (Žižek, 2016, s. 19-20).

Žižek, öznenin ancak fantazi yoluyla arzulamayı öğrendiğini söylemektedir. Fantazi, arzumuzu gerçekleştiren değil, arzunun kendisini gerçekleştiren şeydir. Arzunun gerçekleşmesi “karşılanması” ile değil, daha çok arzunun yeniden üretilmesiyle, yani “arzunun dairesel hareketiyle” örtüşür (2016, s. 20-21).

Fantazi kavramını ideoloji alanında da kullanan Žižek, ideoloji sorununu da yine Yahudi üzerinden örneklendirir. Özetle şöyle söyler: ““Toplum diye bir şey yoktur” ve Yahudi bunun semptomudur” (Žižek, 2019, s. 142). Yahudi semptomunun en belirgin göstergesi, Yahudi figürüne atfedilen zıt özelliklerde kendisini göstermesidir. Bu zıtlıklara Yahudilerin “pis ve entelektüel”, “şehvetli ve iktidarsız” olduklarının zannedilmesi örnek verilebilir (Žižek, 2019, s. 142): “Ekonomik (vurguncu Yahudi), siyasi (entrikacı, gizli bir gücün sahibi Yahudi), ahlaki-

---

⁶ *Objet (petit) a*.: *a* sembolü (*autre*, yani “öteki” sözcüğünün ilk harfi). [...] Büyük Öteki’nin büyük “A”sına karşılık küçük ötekiyi belirtmek üzere daima küçük harfle ve italik olarak yazılır. [...] *Objet petit a* ötekisinde aradığımız arzu nesnesidir. [...] *a*, hiçbir zaman ulaşılamayan ve gerçekte arzunun kendisine yöneldiği nesne olmaktan ziyade arzunun neden’i olan nesneyi belirtir. Bu yüzden Lacan artık ona arzunun “nesne nedeni” der. *Objet petit a* arzuyu harekete geçiren bir nesnedir, özellikle de dürtüleri belirleyen kısmi nesnelere. Dürtüler *objet petit a*’ya erişmeyi amaçlamazlar, bunun yerine onun etrafında dönüp dururlar (Evans, 2019, s. 190).

dini (kanıbozuk, Hıristiyan aleyhtarı Yahudi), cinsel (masum kızlarımızı ayartan Yahudi) ...” (Žižek, 2019, s. 143).

İdeoloji alanında da “sınıfsal ilişki diye bir şey yoktur”, toplum her zaman, simgesel düzenle bütünleştirilemeyen antagonistik bir yarılma tarafından katedilir. Toplumsal-ideolojik fantazinin iddiası ise, *var olan* bir toplum, parçaları arasında organik, tamamlayıcı nitelikte bir ilişki olan bir toplum vizyonu inşa etmektir. Bunun en açık seçik örneği tabii ki, korporatist Toplum vizyonu; organik bir Bütün olarak, farklı sınıfların her birinin işlevine göre Bütün’e katkıda bulunan uzuvlara, organlara benzediği bir toplumsal Beden olarak Toplum vizyonudur – “korporatif/tüzel bir Beden olarak Toplum”un temel ideolojik fantezi olduğunu söyleyebiliriz. Peki o zaman bu korporatist vizyon ile antagonist mücadelelerle bölünen olgusal toplum arasındaki mesafeyi nasıl açıklarız? Cevap, tabii ki Yahudi’dir: Bir dış unsur, sağlam toplumsal dokuya bozulmayı soğan yabancı bir beden. Kısacası “Yahudi”, “Toplum”un yapısal imkânsızlığını aynı anda hem inkâr eden hem de cisimleştiren bir fetişti: Sanki Yahudi figüründe bu imkânsızlık pozitif, elle tutulur bir varoluş kazanmıştır – toplumsal alan içinde keyfin fişkırmasını işaret etmesinin nedeni de budur (Žižek, 2019, s. 143-144).

Fantazinin kurulması için anlam-dışı fantazmatik çerçeveye ihtiyaç duyulduğunu söyleyen Žižek, ideoloji-kimlik alanında da “sınıfsal ilişki diye bir şey yoktur” diyerek bu anlam-dışı çerçeveye antagonistik, yani düşman bir figür konularak fantazinin kurulduğunu açıklar. Yahudi figürünün temel alınmasındaki en önemli etken yukarıda da bahsedilen zıtlıkların tek bir figür üzerinde toplanabilmiş olmasıdır. Bu fantezi, Yahudi figürü fantezisi ile katedilirse semptomla yüzleşme gerçekleşir ve hakikat görünür (Žižek, 2019, s. 145).

Faşizm için “Yahudi” kendi imkânsızlığını hesaba katmanın, temsil etmenin aracıdır: Pozitif mevcudiyetiyle, totaliter projenin nihai imkânsızlığının –içkin sınırının– cisimleşmesinden ibarettir. İşte bu yüzden totaliter projeyi bütünüyle saydam ve homojen bir toplum kurmak isteyen imkânsız, ütöpik bir proje olarak adlandırmak yetmez. – sorun totaliter ideolojinin zaten bir şekilde bunu önceden *bilmes*i, bunun farkında olmasıdır: Bu bilgiyi “Yahudi” figürüyle kendi yapısına katar (Žižek, 2019, s. 144).

Žižek; “Yahudi”nin toplumsal antagonizmanın ele vericisi olmasının yanı sıra, toplumun bir bütünlük olarak tam kimliğine ulaşmasının imkânsız oluşunun cisimleşmiş bir hali olduğunu ve “Yahudi”nin toplumsal negatifiğinin, pozitif varoluş kazandığı bir nokta olduğunu söyler (Žižek, 2019, s. 144).

2.3. Fantazi, Arzu ve Eksik

Žižek’in “özne fantazi yoluyla arzulamayı öğrenir” söylemi, Lacan’ın insanın arzusu “Öteki’nin arzusudur” söylemi ile bağlantılıdır. Simgesel düzene kaydedilmiş Öteki; özneyi güdüleyen arzuyu, tatmin edilmesi olanaksız hale getirerek sinsice duyumsatır. Özne arzusunu karşılayamayacağını farkındadır (çünkü arzunun işleyişi karşılanmaması ile, yani tatmin edilmemesi ile gerçekleşir) ve özne arzusunu tetikleyecek yeni kurgular yaratır. Bu kurgulardan yani fanteziden birisi de kimliktir. Kimlik, yani ideoloji, büyük Öteki’de

konumlanır. Žižek; arzunun paradoksunu Robert Sheckley'nin "Dünyalar Deposu" / "Store of the Worlds" isimli ünlü bilim kurgu hikayesi üzerinden anlatır:

Hikâyenin kahramanı Bay Wayne, şehrin terk edilmiş bir köşesinde, çerçöple dolu harap bir kulübede tek başına oturan yaşlı ve esrarengiz Tompkins'i ziyaret eder. Söylentiye göre Tompkins özel bir ilaç sayesinde, insanları bütün arzularının gerçekleştiği paralel bir boyuta taşıyabilmektedir. Bu hizmetten yararlanacak kişinin ise karşılığında Tompkins'e en değerli eşyalarından birini vermesi gerekir. Wayne, Tompkins'i bulduktan sonra onunla sohbe başlar, Tompkins müşterilerinin çoğunun yaşadıkları deneyimden tatmin olmuş vaziyette döndüklerini söyler; sonradan kendilerini aldatılmış hissetmiyorlar, der. Ama Wayne tereddütdedir, Tompkins de ona acele etmeyip karar vermeden önce her şeyi iyice bir düşünmesini tavsiye eder. Wayne eve dönerken sürekli bu konuyu düşünür; ama evde karısı ve oğlu onu beklemektedir, kısa sürede kendini aile hayatının sevinçlerine ve küçük dertlerine kaptırır. Neredeyse her gün, kendi kendine ihtiyar Tompkins'i tekrar ziyaret edip arzularını gerçekleştirme deneyimini yaşayacağına söz verir, ama her zaman yapılması gereken bir şey, gitmesine engel olan, ziyaretini ertelemesine neden olan bir aile meselesi çıkar önüne. Önce karısıyla bir yıl dönümü toplantısına gitmesi gerekir; sonra oğlunun okulda bazı sıkıntıları olur, yazın tatil zamanıdır ve oğluyla tekne gezintisine çıkmaya söz vermiştir; sonbaharla birlikte yeni meşgaleler çıkar. Bütün yıl böyle geçer: Wayne karar vermeye zaman bulamaz, ama aklının bir yerlerinde Tompkins'i eninde sonunda kesinlikle ziyaret edeceğinin hep farkındadır. Zaman böyle geçip durur, ta ki... birden kulübede Tompkins'in yanında uyanıp onun müşfik bir sesle sorduğu şu soruyu duyana kadar: "Ee, şimdi nasılsın? Memnun oldun mu?" Wayne, şaşkın, kafası karışmış bir halde "evet, evet, tabii," diye mırıldanıp yanındaki bütün eşyaları (paslı bir bıçak, eski bir konserve kutusu ve birkaç parça küçük eşya) ona verip çabucak oradan ayrılır: çevredeki çürüyen yıkıntılar arasından hızla geçer, akşamki patates tayınıni kaçırmama telaşına düşmüştür. Sıçan sürülerinin deliklerinden çıkarak nükleer savaş artığı yeryüzünde egemenliklerini ilan ettikleri vakitler olan karanlık basmadan yeraltındaki sığınağına varır (Žižek, 2016, s. 20-21).

Özne arzuya özgü arama ve kararsızlık ile arzuyu karıştırır. Arzu yeniden üretilmesi ile ancak vardır. "Wayne tam da, kendini bir sanrı içinde, onu arzusunun tam olarak tatmin etmeyi sonsuza kadar ertelemesini sağlayan duruma, yani arzunun kurucu özelliği olan eksikliği yeniden üreten bir duruma taşıyarak 'gerçekleştirmiştir arzusunu'" (Žižek, 2016, s. 21). Lacan'da arzu her zaman eksik terimi ile bağlantılıdır. Arzunun ortaya çıkması ancak bir eksiklikle mümkündür (Evans, 2019, s. 98).

Arzulanan şey bizzat varlıktır. "Arzu eksikle kurulan bir varlık ilişkisidir. Aslına bakılırsa eksik bir varlık eksikliğidir. Şunun veya bunun eksikliği değil, varlığın varoluşunu mümkün kılan bir varlık eksikliğidir" [...] Öznenin olma eksikliği/varlık eksikliği [...] Lacan arzuyu bağlantılı olarak varlık eksikliğini/olma eksikliğini, taleple bağlantılı olan sahip olma eksikliğiyle karşılaştırır (Evans, 2019, s. 98).

"Arzumuzun koordinatlarını sunan, bir şeyi arzulamamızı sağlayan çerçeveyi inşa eden şey de fantazinin kendisidir" (Žižek, 2019, s. 135). Özne nesnel olana ait ve bilinçdışı mekanizmalar tarafından kurgulanan fantazide "merkezsizleşmiş"tir. Çünkü fantazi-kurgu öznenin içine dahil olduğu fakat öznenin bağımsız nesnel ve bilinçdışına aittir. Boşluğun maskesi olan fantazi öznenin kendisi tarafından tamamen öznel olarak algılanamaz. Öznenin kendisine ait değildir ve bilinçdışı mekanizmalar tarafından üretilmiştir. Özne de eksiklikten

açılan boşluğun yerini, kurgulanan bilinçdışı fantazi ile kapattığını zanneder. Bu yüzden fantazide üretilen arzu nesneleri eksiğin maskesidir.

Žižek, Lacan'ın öznenin kurucu "merkezsizleşmesi" iddiasının vurguladığı anlamı daha belirgin kılar: "Merkezsizleşmiş" sadece nesnel bilinçdışı mekanizmalar tarafından düzenlenen, bu şekilde öznenin kontrolü dışına çıkan şey değildir. "Ben, en 'öznel' deneyimim olan şeylerin 'bana fiiliyatta nasıl görüldüğünden', varlığımın özünü meydana getiren, onu güvenceye alan temel fantazi bakımından bile mahrum bırakılmışımdır, çünkü onu asla bilinçli olarak deneyimleyemem ve üstlenemem" (Žižek, 2015, s. 148-149). Onun (metaların-şeylerin) gerçekte ne olduğu algısına varabilmek için nesnel olandan sıyrılması gerekir. Örneğin para en nihayetinde kâğıt parçasıdır. Fakat paranın para olabilmesi için nesnel bir kategoride bakabilmek gerekir. Çünkü para sadece kâğıt parçası değildir, toplumsal değiş-tokuşa katılımı sağlar. Bu yüzden para tamamen öznel ya da tamamen nesnel olarak algılanamaz. Žižek, "merkezsizleşmiş" in tanımını bu şekilde anlaşılır hale getirir. Özne; varlığının özünü meydana getiren fantazi bakımından bile mahrum bırakılmıştır.

Eğer fantazide başka bir eksik açılırsa arzuyu perçinleyen yeni bir kapı açılır. Bu da paradoksal bir döngü oluşturur. Arzunun kendisi temelde ulaşılmaması gereken bir şeydir. Lacan'da arzu eksik terimi ile bağlantılıdır. Bir şeyin-metanın (arzu nesnesinin) arzulanması için onun eksik olması gerekir. Žižek'in arzusunun kendisi arzuya karşı bir savunmadır söylemi temelde eksik olan öznenin kendine arzu nesneleri yaratarak arzuya karşı savunma yolları aradığı düşüncesini doğurur (Žižek, 2019, s. 135). Ki arzu Öteki'nin arzusudur, çünkü fantazi Öteki'de kurgulanır. Bu yüzden Žižek; fantazi-ötesi arzu ile Öteki'nin arzusunu birbirinden ayırır. Öteki'nin arzusu, fantazi-ötesi arzuya karşı bir savunmadır (Žižek, 2019, s. 135).

Aynılığı ve sürekliliği içeren kimlik (*identity*), özneye sabitleneceği bir alan yaratarak toplumun imkansızlığını kapatmaya çalışmaktadır. Bu imkânsızlık Žižek'in de ifade ettiği üzere Yahudi semptomunda kendisini ele vermektedir. Tam kimliğine ulaşamayacak olan toplumun içindeki özne, kimliğin (fantazinin) alanında kendisini öldürmeye çalışacaktır. Çünkü özne fantazinin temel çelişkisi olan "TAMAM, şimdi anlıyorum!" noktasına gelememektedir. Eğer özne, fantazinin temelde bir boşluğu maskeleydiği gerçeği ile yüzleşirse, kimliğin anlamı onun için değişecektir. "Evet fantazi (kimlik) nesnel olana aittir ve bir boşluğun maskesidir" dediği anda fantaziye katedebilecek potansiyele sahip olur. Bu

paradokstan ancak kimliğin fantaziliği ile yüzleşirse kurtulabilir. Özne, ona yaşama itkisi veren arzulamayı fantazi yoluyla öğreniyorsa öznenin kimlik fantazisine (yaşama itkisi veren arzulamayı öğreten alana) ihtiyacı vardır. Fakat toplumsal bir üründen “sihirli bir metaya” dönüşen para gibi, kimlik algısı da değişmektedir. En nihayetinde kimlik, özneye bir toplumun parçası olma hakkını verir. Ona aidiyet hissi verir. Sorun, onun fantazi olmasından kaynaklı ortaya çıkar. Özne bir yerden sonra tıpkı para (nesne) gibi, kimliğinin de üstün bir şey olduğu sanısına varabilir. Çünkü fantazi kimliği, fantazinin temel çelişkisi olan anlamlandırmamayla yeni fantazi-kurgular yaratır. Özne anlayamadığı şeyi anlamlandırmaya çalışırken onun asıl anlamından uzaklaşır. Fantazinin, boşluğun maskesi, hiçliğin maskesi olduğunu katettiğinde özne varlık eksikliği ile yüzleşmiş olur. Maskenin maske olduğu gerçeği, fantazi kimliğine atfettiği bütün anlamları değiştirir.

3. BÖLÜM: ÖZDENİN HESAPLAŞMASI: LÜZUMSUZ ŞEYLER

Kendisini İmgesel dönemin başlangıcından itibaren öteki üzerinden kurgulayan özneyi var eden itkiyi, yani yaşama sevincini sağlayan arzudur. “Arzuyu tatmin edilmesi olanaksız hale getiren” de ötekidir (Evans, 2019, s. 41). Öteki; arzunun tatminini olanaksızlaştırır ve bu şekilde arzunun işlevinin gerçekleştireceği bir alan haline gelir. İmgeselde henüz bir öznenen bahsedilemez. Henüz bir öznenen bahsedilemeyen İmgesel dönemdeki egonun özneleşmesi ancak büyük Öteki ile gerçekleşir. Egonun özneleştiği büyük Öteki, simgesele kaydedilmiştir. “Öteki her şeyden önce bir yer olarak, sözün inşa edildiği bir yer olarak görülmelidir (Evans, 2019, s. 202). Simgesele kaydedilen büyük Öteki anne-çocuk ilişkisinden itibaren kendisini gösterir. “Çocuğun ilk ağlamalarını duyan ve geriye dönük bir şekilde onları belirli mesajların taşıyıcısı olarak onaylayan annedir” (Evans, 2019, s. 202). “Simgesel aynı zamanda Oidipus kompleksinde arzuyu düzenleyen Yasanın alanıdır. Doğanın imgesel düzenine karşılık kültürün alanıdır” (Evans, 2019, s. 202). Öznenin toplumsal düzene girişi baba ile gerçekleşmektedir. Çünkü “baba toplumsal düzenin temsilcisidir ve ancak Oidipus kompleksinde babayla özdeşleşerek özne bu düzene hak kazanabilir” (Evans, 2019, s. 202). Baba, anne ile çocuk arasındaki imgesel ilişkiye simgesel mesafe koyar, “yasayı dayatır ve arzuyu düzenler” (Evans, 2019, s. 202). Lacan büyük Öteki’yi yasa ve dil ile bir tutar ve babanın-adı metaforu tam da burada devreye girer. Bu şekilde Lacan’da baba, yasa ve büyük Öteki, iç içe geçen kavramlar haline gelmektedir. Bu kavramlardan kurucu gösteren olan babanın-adı doğmaktadır. “Bu kurucu gösteren özneye kimliğini kazandırır (ona adını verir, onu simgesel düzen içinde konumlandırır)” (Evans, 2019, s. 52).

Öznenin özneleşerek toplumsal düzene girişinde bu kadar önemli olan “baba” gerçekte ölmüş (erken bir ölüm) ise bu durumun çocuk için nasıl sonuçlar doğurabileceği sorgulanabilir. Lacan gerçek baba’nın Oidipus kompleksinde önemli bir rol oynadığını ve “gerçek babanın yokluğunda çocuk bu boşluğu doldurmak üzere babanın simgesel bir ikamesi olarak fobik bir nesneye ihtiyaç” duyduğunu açıklamıştır (Evans, 2019, s. 51). Simgesel baba bir işlev olduğu için özne “babanın-adı” metaforunda babanın işlevini yerine getirecek arzu nesnelere yaratır. Ya da anne “babanın-adı” işlevini yerine getirmeyi üstlenir. Bu bir ikame etme çabası olacağından, bu boşluğu daha sert bir şekilde doldurma ihtiyacı duyabilir. Anne kadındır ve ne yaparsa yapsın “baba” olamaz ve babanın yerini doldurması belki de ancak sert söylemler ya da eylemler ile gerçekleştirilebilir. Bu durumda bir çıkmaz

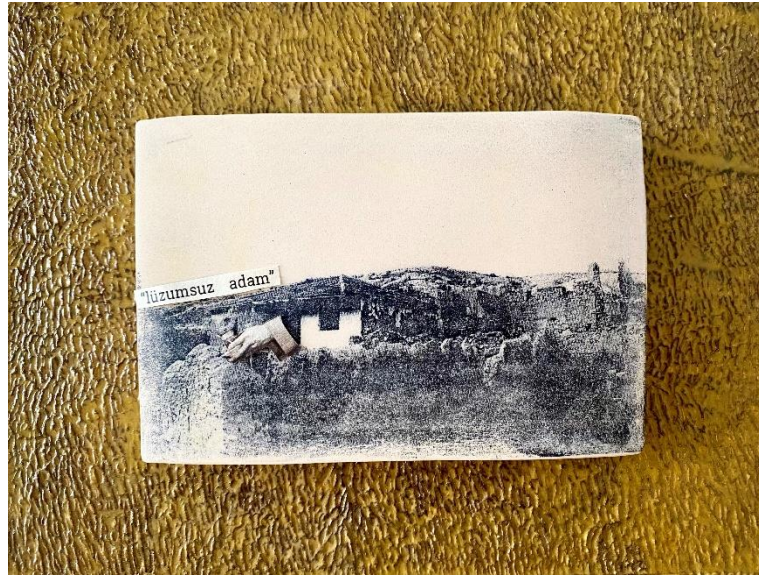
ya da lüzumsuzluk devreye girer. Çocuk ile anne arasına simgesel mesafe koyan “gerçek baba” olmazsa onun yerini simgesel baba ya da “babanın-adi” alır. Simgesel baba “yasa koyucu ve bir işlev”dir. Gerçek babanın açtığı boşluğu doldurduğu için, yasa koyuculuk işlevi devreye girmektedir. Simgesel baba kendi işlevini yerine getirdiği ve özne “gerçek baba” konumunda kimseyi bulamadığı için simgesel baba ile gerçek baba karışır. “Gerçek baba”nın simgesel baba işlevi gibi bir yasa koyucu görevi olduğunu zannedecektir. Simgesel baba işlevini yerine getiren her ne olursa olsun, “gerçek baba” yerini alacak ve “gerçek baba”nın da böyle bir karakter olduğu yanılmasıyla yaşayacaktır. Bu yüzden ‘yasa’ “gerçek baba”nın yerine geçecektir. Yasalar ve dayatmalar sert olacağından kendisini güvenceye almak isteyen ve kendisini korumaya ihtiyaç duyan bir özneye dönüşecektir. Çünkü gerçek babasının yerini alan temsili simgesel baba veya temsili babanın-adi serttir, kural koyucudur ve yasayı belirler. Babayı temsil eden her şey sert olduğu ve gerçek baba da ölü olduğu için, gerçek babası ile temsiller karışır. Bu temsiller o kadar serttir ki; özne sığınacağı bir imgesel babaya tutunur. İmgesel baba bir çeşit Tanrı figürüdür. Ve onu bu zorluktan ancak böylesi imgesel bir Tanrı figüründeki kudretli imgesel babası kurtarabilecektir. Birbirine karışan baba algısı onun hayatına lüzumsuzluklar eklemesine sebep olacaktır. Özneye kimliğini kazandıran ve ona toplumsal düzende varoluş biçimi sağlayan baba, imgesel babaya dönüştüğünde öznenin kimlik algısı da karışır. Kimliğin kendisi zaten bir fantazyken bir de Tanrı figüründeki baba fantazisine sığınan özne, imgesel babaya yüklediği kimliği de ekleyerek kendi kimlik yapısını kurgular. Bu kurgusu o kadar lüzumsuz dolu bir hale gelir ki özne kimliğin fantezi yapısı ile yüzleşebileceği konuma iyice mesafeli olur. Dahası, tutunduğu kimlik onu her şeyden koruyan Tanrı figüründeki babası üzerinden gerçekleştiğinden simgesel babanın yasası imgesel baba/yasa fantazisine dönüşür.

“İmgesel baba”nın onu gerçekte her şeyden koruyamadığını anlaması ile bu ilişki bozulmaya başlar. İmgesel babanın simgesel babaya – anneye- dönüştüğü yerde de “gerçek baba” alakasız kalır. Baba anlamını kaybeder. Özne, yarattığı “imgesel baba”nın lüzumsuz olduğu ve ona ulaşması imkânsız olduğu için arzu alanları yarattığı gerçeği ile yüzleşir. İnşa ettiği “imgesel baba”ya ulaşmasının imkânsızlığını dolduran arzu alanları da lüzumsuzlaşır. Çünkü arzu eksiğin alanıdır. *Lüzumsuz şeyler*, öznenin kendi yarattığı, fakat gerçeklikle ilgisi olmayan, sadece gerçekliğin yanılmasıyla açtığı boşluktan doğmaktadır. Bir boşluğu doldurduğuna inanan, fakat zamanla bu boşluğun “gerçekliğinin” yanılması ile yüzleşen

özne için kurgusu lüzumsuz hale gelir. *Lüzumsuz şeyler* öznenin yaratımları ile hesaplaşmasıdır. Onların lüzumsuzluğunun bilincine varabilmesi için onları katetmesi gerekir.

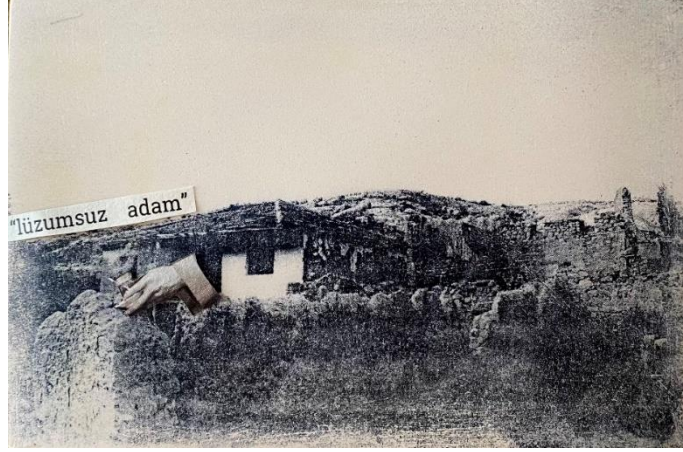
Görsel 25: Fazilet Aşçı. Lüzumsuz Adam. 2022. (Seramik / 26x32x4 cm.). (Kişisel Arşiv).

Görsel 26: Fazilet Aşçı. Lüzumsuz Adam. (Detay). 2022. (Seramik / 26x32x4 cm.). (Kişisel Arşiv).

Lüzumsuz Adam isimli çalışmada (Görsel 25) (Görsel 26), seramik üzerine transfer edilen yıkık bir ev fotoğrafı görülmektedir. Bu fotoğrafın transfer edildiği alanın sabitlendiği kısım

sarı renklidir. Sarı renkli alan ile evin konumuna, yani kırsala gönderme yapmak amaçlanmıştır. Konum üzerinde duran bu evin içinde, bir figür olduğunu işaret etmek için bir el fotoğrafı konulmuştur. Bu el bir erkeğe aittir ve elinde çay bardağı tutmaktadır. Çay bardağının şekli evin içinde bulunan adamın kimliğine bir göndermedir. Sol kısımda bulunan *lüzumsuz adam* yazısı bir yere sabitlenen bu adamın kimliğine dair bir eleştiridir.

Görsel 27: Fazilet Aşçı. Lüzumsuz Adam. (Detay). 2022. (Seramik / 26x32x4 cm.). (Kişisel Arşiv).

Lüzumsuz Adam baba'dır: Baba; hiçbir şeyi korumayan ve sadece kendisini orada var etmeye çalışan bir figür olarak konumlandığı için, ona 'lüzumsuz' kavramı atfedilmiş ve onun temsili, yani el, kapının dışına atılmıştır. Babayı anlatan görseller, imgeler ve bulunduğu mekân çalışmada görünürken babanın görseli çalışmada gösterilmemiştir. İmgeler gerçek babanın yerini aldığı için babanın görseli yoktur. Babayı anlatan imgeler ile gerçek babanın yerine, onun yerini alan "lüzumsuz adam"ın karakteri çözümlenmektedir. Bu adam evde keyfi öyle istediği için oturmak isteyen, çay içen bir adamdır. Bu yüzden el, yani babanın temsili kapının dışına atılmıştır. Baba hem vardır hem de yoktur. Babanın elinin bulunduğu konum kapının dışındadır. Orada olması anlamsızdır çünkü gerçek baba ölüdür. Babanın ölü oluşu çay bardağını tutan elin siyah-beyaz, nostaljik, geçmişte kalan bir el olması ile anlatılmaktadır. Baba eğer yoksa neden var edilmeye çalışıldığı asıl sorulması gereken sorudur.

Toplumsal düzen içerisinde bulunan özne, fantazi kimliğinin ona atfettiği anlamları bir yerden sonra kutsallaştırır. Ona yüklenen anlamdan daha fazla anlam yüklemeye başlar. Temelde zaten anlamsızlık üzerine kurulan, yani bir boşluğu maskeleyen kimliğin anlamsızlığından koruyan fantazi, anlamsızlıktan uzaklaşmak için yeni anlamlar kuracağı bir alandır. Gerçek baba, yani öznenin biyolojik babası "gerçekte var olursa" özne babası ile yüzleşeceğinden onun anlamını ve gerçekte nasıl bir figür olduğunu bilecektir. Fakat baba

eğer ölü olursa, “eksik” olacağı için, nesnel uyaranlar babanın yerini daha sert bir şekilde almaya odaklanacaktır. Çünkü baba ölüdür ve bu boşluk ancak onun anlamından daha fazla bir anlam atfedilirse kapatılabilir; boşluğun boş oluşu bu anlam fazlası ile örtülür. Dahası, öznenin içinde bulunduğu toplum babaya kutsiyet atfediyorsa, özne sığınacağı bir alan arayacağı için, babanın yerine koyacağı Baba her şeye kâdir, koruyucu bir figür olacaktır. Tıpkı Bebek İsa’nın babası gibi yüce ve kudretli bir Baba...

Görsel 28: Fazilet Aşcı. Bebek İsa. 2023. (Seramik /25x25x0,5 cm.). (Kişisel Arşiv).

Bebek İsa çalışmasında (Görsel 28), bebek olarak tasvir edilen İsa’nın doğumunu simgeleyen bir madalyon, kalıpla çoğaltılarak daire bir plaka kenarına kaplanmıştır. Madalyonlar boş bir alanı çerçevelemektedir. Bu madalyonun kullanılmasındaki temel sebep, Bebek İsa’nın biyolojik babasının olmayışdır. Babanın bu boş yerini alan ise Tanrıdır. Bebek İsa boşluğun etrafında döner ve *hiçbir şeyi* çerçevelemektedir.

Görsel 29: Fazilet Aşçı. Bebek İsa. (Detay). 2023. (Seramik / 25x25x0,5 cm.). (Kişisel Arşiv).

Hristiyan inancına göre; Baba, Oğul ve Kutsal Ruh birbirine dönüşen benlikler gibidir: “Tanrı hem bir Baba olarak, hem bir Oğul hem de Kutsal Ruh olarak davranıyor ve kendini de böyle tanıtır”dur (Madrigal, 2002, s. 34). Buna Hristiyanlıkta Üçlülük inancı ya da düşüncesi denmektedir. “Bu işbirliğinde Baba eylemi başlatır, Oğul itaat eder ve Kutsal Ruh her ikisinin istediğini gerçekleştirir” (Packer, 2017, s. 61). Tanrı’ya (Madrigal, 2002) Baba denmesi “HER ŞEYİN KAYNAĞI” olduğunu dile getirmek içindir (s. 35). Baba unvanı ile, “görünmeyen ve yaklaşılamayacağımız kutsallık ve sonsuz güç konumundaki Tanrı”yı kastetmektedirler (Madrigal, 2002, s. 36).

Bebek İsa’nın biyolojik babasının yerini alan Tanrı (Baba), Lacan’ın imgesel ve simgesel iki tip baba tanımlamasının özelliklerini bir arada barındırır. Yukarıda belirtildiği gibi imgesel baba; babanın duygusunu içeren koruyucu ve her şeye kâdir ya da zalim babadır. Yani bir tip Tanrı prototipidir. Simgesel baba ise yasa koyucudur. Baba’nın kâdir-i mutlak yasaya dönüşümü İsa’nın doğumu ile gerçekleşmektedir. Üstün, her şeyin kaynağı olan Baba’ya itaat eden ve onun emirlerini yerine getiren İsa; kendiliğini, kimliğini Baba üzerinden kurmaktadır. İsa’nın kutsallığı Baba (Tanrı)’dan gelir. Baba olmazsa İsa’nın da bir anlamı kalmayacaktır. Çünkü (Madrigal, 2002); Baba (Tanrı), İsa ve Kutsal Ruh iç içe geçen benliklerdir (s. 34).

Çalışmada (Görsel 28) (Görsel 29), çerçevelenen alan Bebek İsa ile kapatılmıştır. İçi boştur. Bebek İsa’nın Hristiyan inancına göre Tanrı’nın oğlu olması onun en kutsal özelliğidir ve bu özelliği koruyan ise kendisi olmak zorundadır. Bu yüzden boşluğu hâleleyen kendisidir.

Çalışmada (Görsel 28) (Görsel 29) Bebek İsa ile boşluğu hâleleyerek, bu kurguyu yapan İsa'nın aslında *hiçbir şeyi tutmaya çalıştığını* göstermek amaçlanmaktadır. Öznenin hesaplaşmalarından bir diğeri olan; ölü babanın yerini alan her şeye kâdir, koruyucu Baba ile yüzleşmenin çıkarımı bu çalışmada ortaya çıkmıştır. Özne ölü babanın yerini alan her şeye kâdir koruyucu Baba üzerinden kurguladığı kendi kimliği ile Bebek İsa benzerliğini fark etmiştir. Her şeyden koruyan, yüce Baba'nın, anlamsızlıktan uzaklaşmak için kendine yarattığı bir kaçış olduğu gerçeği ile yüzleşir. Baba Tanrılaşır ya da Tanrı Babalaşır; yani ikisi eşit konumda olur.

Görsel 30. Fazilet Aşçı. Çerçevedeki Adamlar. 2021. (Fotoğraf / 20x26x1 cm). (Kişisel Arşiv).

Çerçevedeki Adamlar (Görsel 30), kahvehanede kâğıt oynayan adamların bulunduğu fotoğraf çalışmasıdır. Kahvehanenin duvarına asılı, çerçevlenmiş fotoğraflarda başarılı adam profilleri görülmektedir. Çerçevede asılı olan adam profili ile, mekânda bulunan adamların birbirlerine zıt karakterleri dikkat çekmektedir. Bütün duvarı kaplayan çerçevelerin çokluğu, adeta mekânda bulunan adamların tembelliğini kapatıyor gibi durmaktadır. Tembelliği gizlemek için, tam tersini gösteren fotoğrafların duvarı kaplıyor olması, asıl gerçekliği, yani tembelliği ele vermektedir. Çünkü bu mekânın işlevi budur ve bu mekân bunun için vardır. Göstermekten sakındıkları asıl gerçekliğin, yani sadece oturup boş bir zamanı geçiriyor olmalarını kapatmak isterler. Fakat mekâna dışarıdan bakan bir göz, tüm gerçekliği görmektedir. Fotoğrafta görülen iki tip adam figürü, fotoğrafın kendisinin de

çerçeveye konulması ile tek bir çerçevede görünür. “Çerçevedeki Adamlar” iki zıt karakterde adamların tek bir çerçevede konulması ile aynılaştığı bir fotoğraf çalışmasıdır.

Görsel 31. Fazilet Aşçı. Çerçevedeki Adamlar. (Detay). 2021. (Fotoğraf / 20x26x1 cm). (Kişisel Arşiv).

Bu zıtlığın ardından çalışmanın daha detaylı incelemesi yapıldığında, sağdaki masada duran poşetler dikkat çekmektedir. Masada duran poşetler (Görsel 31), mekânda kâğıt oynayan adamlardan birisine aittir. Bu adam, poşetleri eve götürmek yerine kâğıt oynamayı tercih etmiştir. İhtimaller dahilinde bu adam, bir baba olabilir. Baba; bu fotoğrafta yasa koyucudan, yasa çiğneyen konumuna geçer. Yasayı çiğneyen olması babayı kutsal pozisyonundan kutsal olmayana taşır. Bebek isa çalışmasında baba tanrılaşırken “Çerçevedeki adamlar” çalışmasında baba normal bir adama dönüşür. Tembellik hakkı olan, yasayı çiğneyen ve kutsallıktan düşen bir figür haline gelir.

SONUÇ

Kuşku duyan, sorgulayan özne; varlığının kanıtının tasdiklenmesini istemektedir. “Düşünüyorum, öyleyse varım” önermesinde varlığının kanıtını düşünme ediminde bulan Descartes, özneye bilinç merkezli bir kanıt sunmaktadır. Fakat özne, “Ben var mıdır?” sorusunu bilinç ile sorup, yine bilinç ile cevaplayıp, cevabı da bilinçte bulacağı için bu önerme bir yanılsamanın içine düşer. Hegel, ben olmayı sağlayan sürecin başına varlığın bilgisini koyarak önce varlığın tanımını açar. Hegel’e göre varlık; içi boş ve kavramsızdır. Çünkü varlık beraberinde karşıtı olan hiçliği getirir. Hegel’in ‘bilincin özü olumsuzlamadır’ söylemi ‘varım’ önermesini yapan bilinçli öznenin bilincinin özüne uygun bir söylemdir. Bilinçli özne ‘varım’ önermesini sunarken yokluğu olumsuzlar. Yani yokluğu reddeder. Bilinçli öznenin kendisine ‘varlık’ kazandırabilmesi için yokluğu yadsıması gerekir. Bu yüzden ‘varım’ söylemi bizi yadsınana, yani yokluğa götürür. Yadsımak, yani bastırmak istediği Lacan’ın da ifade ettiği üzere varlık-eksikliğidir. Hegel, varlık ve hiçlik karşıtlığının çelişkisiyle ortaya çıkan ‘oluş’ kavramını öne sürer. Üçüncü kavram olarak ‘oluş’, öznenin zamansallaşmasını sağlayan yapısıdır. Hegel’in deyimiyle özne, oluş deviniminde zamansallaşan bir yapıya sahiptir. Bu yapıda varlık kazanır. Bu yapıya göre öznenin sağlıklı bir yapı kazanması için kendisini tek bir ‘ben’ uğrağında sabitlememesi gerekir. Yani özne; sabitlenemez ve değişkendir. Bu nedenle Sartre, öznenin oluşlar ve geçişler içerisinde kendisini varlaştırdığını söyleyerek öznenin varlığını ‘oluş’ta zamansallaştırır. Dolayısıyla, özne, oluşta kendisini varlaştıran var olur.

Kendisini İmgesel dönemden itibaren öteki üzerinden kurgulayan özne, kurguladığı ‘ben’i tanımlayarak sabitlemek ister. Öteki ile karşı karşıya gelerek, kendisini ondan ayırmak istediği için “ben o değilim” diyerek öteki’den ayrılır. Fakat Lacan “Ben bir ötekidir” der ve bu sözü burada şöyle bir anlam kazanır; “oluş halindeki özne, ‘ben’ uğraklarında deviniyorsa ve tek bir ben uğrağında kalmıyorsa, her ‘ben’ uğrağı özne için ötekiye dönüşecektir”. Her ‘ben’ uğrağı farklı ise kendisine tanımlama yapmak özne için anlamsızdır. Her tanımlama bir olumsuzlama ise; “ben o değilim” diyen bilinçli özne kendisini tanımlamak isterken yadsıdığı ‘gizli ben’i ele verir. Olumsuzlama ile kendini kendinden dışlayarak bu dışladığı ile karşı karşıya gelir. Olumsuzlayan bilincin olumsuzlayıp tekrar içeriye dahil ettiği ‘gizli ben’dir.

Sürekli ‘oluş’ halinde olan bilinçli özne kendisini gözler ve eleştirir. Kendisini gözlemleyen, eleştiren ve bu yüzden de sürekli değişen özne için ‘ben’ adeta bir saklambaç oyunu oynar.

Çünkü 'ben' kendisini ele verirse 'gizli ben' ortaya çıkar ki bu öznenin zamansallaşmasını sağlayan 'oluş' devinimini duraklatır. Bu yüzden bir 'ben' yoktur, 'ben' uğrakları vardır. Özne 'ben' uğraklarında kendisini sürekli değiştirerek sağlıklı bir yapı kazanır. Sağlıklı özne için 'ben' uğrakları sürekli değişeceğinden, 'ben' hiçbir zaman yakalanamaz. Öteki üzerinden kendisini inşa eden özne; hiçbir zaman olamayan ve sadece oluş halinde olan devinimde arzu itkisinden faydalanır. Arzu tam da onu yakalayamamaktır. Arzunun tatmin edilmemesi gerekir ve öteki ile bu olanaksız hale gelir. Zaten Lacan "ben bir ötekidir" diyerek öznenin arzusunu olanaksız hale getiren ötekiyi 'ben' ile bir tutar.

Arzusunu olanaksız hale getirmesi için öteki'ye ihtiyaç duyan özne 'ben'i saklar. 'Ben'in saklambacında bilinçli özne olumsuzlayarak 'ben o değilim' yadsıması ile ya da öteki üzerinden yine "ben o değilim" kabullenışı ile kendisine tanımlamalar yapar. Lacan'ın deyimiyle varlık-eksikliği çeken özne, bu eksikliği gidermek istediği için 'ben'ini tanımlamak ister. Onu sabitlerse varlık-eksikliğini gidereceğini zannettiği bir yanılsamadır bu. Yanılsamanın farkında olmayan özne inatla 'ben'i arar. Fakat her tanımlama, bir olumsuzlamadır da aynı zamanda. Bu yüzden özne ve 'ben' saklambaç oyunu oynar. Özne yakalamak istediği 'ben'i saklamak zorundadır. Eğer 'ben'i saklamazsa devinim duraksayacak ve özne varlık-eksikliği ile yüzleşecektir. Bu saklambaç oyununda 'ben' her bulunuşunda aynı zamanda bulunmamış olur. Kendisini olumsuzlar ve yeni 'ben'ler yaratır. Bu hareket bu şekilde devam eder. Ben yakalanmaması gereken olduğu için saklanır. Hiçbir zaman yakalanamayan ve 'Ben budur!' dendiğinde kendisini olumsuzlayan sonsuz bir saklambaç oyunudur *ben'in saklambacı*.

'Ben'in yapısı ile yüzleşen özne, ikinci aşamada kimlik kavramının anlamını sorgular. Çünkü kimlik 'ben'in kendisini inşa ettiği simgesel düzene ait yerdir. Özne kendisini kimlik üzerinden kurgulamaktadır. 'Ben' sabitlenemez, değişken bir yapıyken; kimlik sabit bir alandır. Bu yüzden 'ben' ve kimlik kavramlarının nerede benzeştiği ve nerede çatıştığını kurcalamaktadır. Kimlik kavramının sözlük araştırması yapıldığında çıkan anlam ile felsefede ele alınışı farklı anlamlara gelmektedir. Kimlik; özneye aidiyet hissi veren, onu bir yerin parçası haline getiren anlamından, "fantazi" anlamına evrilmiştir. Bir yansımanın belirlenimi olarak ortaya çıkan kimlik; arzunun işlevine aracılık eden, ulaşılması imkânsız bir fantazi kimliğe dönüşmüştür.

Öznenin arzu alanlarına ihtiyacı vardır. Çünkü ona yaşama itkisi veren budur. Fakat fantazi “TAMAM, şimdi anlıyorum!” noktasına gelemediği için, yeni anlamlar türetir. Çünkü fantazi, aslında boşluğu maskeleydiği için bu anlamlar giderek daha sert, daha dogma hale gelmek zorunda kalır. Bu hale gelmesindeki sebep zaten fantazinin temelde boşluğu maskeleyen olmasıdır. Kimlik, özneye arzu alanları açarken, fantaziliği sebebi ile kutsî anlamlara evrilmektedir. Bu anlamın kutsî olması gerekir ki, kimlik imkânsızlığını ele veremesin.

Özne, boşluğu maskeleyen fantazi kimliğinin alanı içerisinde kendi yarattığı kurgusunun maske olduğu gerçeği ile hesaplaştığında kimlik (ideoloji) ona atfedilen kutsal anlamlardan sıyrılır. Anlamın değişmesi sonucu kimlik ile yüzleşir ve kimliğe atfedilen her şeyi katedebilecek pozisyonda olur. Onları katetmesi ancak onların gerçek anlamı ile yüzleştğinde olabilir. Kimlik “kutsal” anlamlardan sıyrılan ve sadece ona toplumsal düzen içerisinde konum sağlayan bir yer olur. Kimlik artık maske değil, sadece bir konumdur. Kimlik maske yerine sadece konum olduğunda değişebilecek potansiyele sahip olur. Maskeyi neden taktığı gerçeği ile yüzleşirse eğer, boşluk ile karşı karşıya gelecek ve bu boşluğun bilincinde olacaktır. Boşluk-hiçlik, onu korkutan ve kapatması gereken bir şey olmaktan ziyade, kendi kurgusunu yapabileceği özgür bir alan tanır. Boşluğu şekillendirebilir, her şey olabilir. Yanılsaması belki de boşluğun korkutucu ve maskelenmesi gerektiği bir şey olduğunu zannetmesidir. Eğer boşluğu maskelemek için yüklediği bütün anlamları üzerinden sıyırırsa değişkenliğe olanak sağlayabilir.

Özne zaten yapısı itibari ile değişkendir. ‘Ben’ uğraklarında devinir. Bu uğraklarda devinerek zamansallık kazanan “oluş”un öznesi kimlik ile değil, yüzleştığı boşluk üzerinden kendisini kurgulamaya başlar. Ancak bu şekilde olmakta olan ve daima oluş halinde olan ‘ben’i zamansallaştırır. Hegel’in de söylediği gibi ‘ben’ oluşlar ve geçişlerden oluşur. Ve bu devinim ulaşılması imkânsız ‘ben’e sağlıklı yapı kazandırır.

Kimlik üzerinden inşa ettiği ‘ben’in yerini, boşluk üzerinden inşa ettiği ‘ben’ alır. Değişken yapısını; kısıtlayan bir alanda yapmak yerine, özgür bir alanda devinim sağlayan bir özne haline gelir. Bundan sonra kimlik ya da simgesele dahil olan şeyler içerisinde onu rahatsız edecek ya da “oluş”u kısıtlayacak şeyler lüzumsuzlaşır. *Lüzumsuz şeyler*, öznenin fantazi kimliği içinde tutunmaya çalıştığı sabitleridir. Bu sabitler öznenin “kurgusunu” oluşturduğundan ya da sabit olduklarından ötürü değişimi kısıtlar. Bu yüzden özne için lüzumsuzdur. Kurgu olduğu için öznenin kendisine yabancılaşmasına sebep olmaktadır.

Özne olmanın özgürlüğünü ancak yaratımlardan kurtularak başarır. Özne kimliği kateder ve her şey olabileceği bilincine ulaşır. Öznenin *lüzumsuz şeylerden* arınması, kendisini yeniden inşasını sağlamasına olanak sağlar. Özne yine kendini tanımlayamayacağı diyalektik yapıda, fakat bu sefer daha özgür bir alanda sağlar bu devinimini. Oldurulmuş olmaktan çıkarak olmakta olana dönüşür. Bu “oluş”un ehliyeti öznenin kendisindedir. Ne olabileceği, nasıl olabileceğine kendisi karar verir. Kendini keşfeden, soru soran, sorgulayan bilinçli özne varoluşunun gereğini ancak bu şekilde yapar.

‘Ben’, olan değil, bir ‘oluş’ olduğundan, gerek ‘ben’ kavramının kendisi, gerek ‘ben’in’ çözümleme süreci hareketi kapsar ve harekete koşulludur. Olan durmak ile, ‘oluş’ ise hareket ile gerçekleşir. Kendilik ‘oluş’ hareketi içerisinde olduğu için de sanatsal uygulamalarda hareket ya da hareketi işaret eden öğeler temel alınmıştır. Böylece ‘ben’in ve kendiliğin ‘oluş’ zamansallığı verilmeye çalışılmıştır. Çalışmalara izleyicinin müdahalesi dahil edilerek, izleyicinin de bir ‘ben’ ‘oluş’u ve kendi ‘ben’ini gerçekleştirme hareketi sanat pratiğinin içine alınmıştır. Kendilik Çıkmazı (Görsel 11) (Görsel 12) isimli çalışmada izleyicinin hareket etmesi ve aynalar üzerinden kendisini parçalı görmesi; her parçalı ‘ben’ uğrağının hareket içinde devinimli bir yapısı olduğunu ve tamamlanmış bir ‘ben’e ulaşılmasının imkânsızlığını işaret eder. Kendilik Çıkmazı’nda izleyicinin hareketi istemsiz yapması beklenirken, “BEN DEĞİLİM!”de (Görsel 15-20) çalışmaya isteyerek müdahale etmesi beklenmiştir. Böylece sanatçının aşamalı olarak kat ettiği süreç izleyicinin kendi zamansal hareketinin tecrübesine bırakılmıştır.

KAYNAKLAR

- Akarsu, Bedia. (1979). *Felsefe Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- Balkaya, Dursun. (2013). *Özerk Dil Dizgesinden Lacan'ın Sembolik Düzenine: Bir Yapıtta Lacancı İzler Sürme*. Konya: Çizgi Kitabevi
- Bilgin, Nuri. (2016a). *Kimlik İnşası*. İzmir: İBB Ahmet Piriştina Kent Arşivi ve Müzesi
- Bilgin, Nuri. (2016b). *Sosyal Psikoloji Sözlüğü*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık
- Bowie, Malcolm. (2020). *Lacan*. (V. Şener, Çev.). İstanbul: Alfa
- Bozkurt, Nejat. (2005). *Hegel*. İstanbul. Say Yayınları
- Blackham, H.J. (2012). *Altı Varoluşçu Düşünür*. (E. Uşaklı, Çev.). Ankara: Dost Kitabevi
- Budak, Selçuk. (2017). *Psikoloji Sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları
- Bumin, Tülin. (2005). *Hegel*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları
- Cevizci, Ahmet. (2017). *Büyük Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Say Yayınları
- Cléro, Jean-Pierre. (2011). *Lacan Sözlüğü*. (Ö. Soysal, Çev.). İstanbul: Say Yayınları
- Descartes, Renatus. (2018). *Felsefenin Temel İlkeleri*. Ankara: Say Yayınları
- Descartes, Renatus. (2013). *Yöntem Üzerine Konuşma*. (Ç. Dürüşken, Çev.). İstanbul: Kabalıcı Yayıncılık
- Direk, Zeynep. (2017). *Dünyanın Teni Merleau-Ponty Felsefesi Üzerine Denemeler*. İstanbul: Metis Yayınları
- Evans, Dylan. (2019). *Lacansı Psikanalize Giriş Sözlüğü*. (U.Y. Kara, T. Sivrikaya, Çev.). İstanbul: Isık Yayınları
- Foucault, Michel. (2020). *Eleştiri Nedir?: Kendilik Kültürü*. (M. Erşen, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları
- Foucault, Michel. (2022). *Kendini Bilmek*. (J.C. Yapıcıoğlu, Çev.). İstanbul: Profil Kitap
- Freud, Sigmund. (2019). *Bilinç Dışı*. (E. Çaliner, Çev.). İstanbul: Olimpos Yayınları

Freud, Sigmund. (2018). *Kitle Psikolojisi ve Ego Analizi*. (E. Yıldırım, Çev.). İstanbul: Oda Yayınları

Freud, Sigmund. (2001). *Psikanalize Yeni Giriş Dersleri*. İstanbul: Say Yayınları

Güneş, Hasan. (2016). *Sosyoloji Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Ütopya Yayınevi

Hançerlioğlu, Orhan. (2005). *Felsefe Ansiklopedisi: Kavramlar ve Akımlar*. (Cilt. 1). İstanbul: Remzi Kitabevi

Hançerlioğlu, Orhan. (2005). *Felsefe Ansiklopedisi: Kavramlar ve Akımlar*. (Cilt. 4). İstanbul: Remzi Kitabevi

Hegel, G.W.F., (1986). *Seçilmiş Parçalar*. (N. Bozkurt, Çev.). İstanbul: Remzi Kitabevi

Hegel, G.W.F., (2011). *Tinin Görüngübilimi*. (A. Yardımlı, Çev.). İstanbul: İdea Yayınları

Homer, Sean. (2016). *Jacques Lacan*. (A. Homer, Çev.). Ankara: Phoenix Yayınevi

Hyppolite, Jean. (2013). *Mantık ve Varoluş*. (İ. Yılmaz, C. Gürbüz, Çev.). Ankara: BilgeSu

İzmir, Mutluhan. (2021). *Lacancı Psikanaliz ve Karakter Çözümleme*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları

İzmir, Mutluhan. (2019). *Öznenin Diyalektiği*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları

Lacan, Jacques. (2019). *Psikanalizin Dört Temel Kavramı*. (N. Erdem, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları

Lacan, Jacques. (2017). *Baba-nın-Adları*. (M. Erşen, Çev.). İstanbul: Monokl Yayınları

Madrigal, Carlos. (2002). *Üç Tanrı mı? Tek Tanrı mı? "Tevhit'te Teslis"*. İstanbul: Bütün Dünya Kitaplığı

Marshall, Gordon. (2009). *Sosyoloji Sözlüğü*. (O. Akınhay, D. Kömürcü, Çev.). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları

Merleau-Ponty, Maurice. (2017). *Algının Önceliği ve Felsefi Sonuçları*. (Y. Yıldırım, Çev.). İstanbul: Alfa Kitap

Oxford Reference. *Negation*. Erişim: 19.12.2023.
<https://www.oxfordreference.com/display/10.1093/oi/authority.20110803100227175#:~:>

text=1%20The%20contradiction%2C%20or%20denial,act%20or%20process%20of%20cont
radicting.

Packer, J.I. (2017). *Teolojiye Giriş: Tarihsel Hristiyan İnanç Rehberi*. (A. Özharar, Çev.).
İstanbul: Via Christus Yayınları

Ricoeur, Paul. (2010). *Başkası Olarak Kendisi*. (H. Hünler, Çev.). Ankara: Doğu Batı Yayınları

Sartre, Jean-Paul. (2016). *Ego'nun Aşkınlığı*. (S.R. Kırkoğlu, Çev.). İstanbul: Hil Yayın

Sartre, Jean-Paul. (2005). *Varoluşçuluk*. (A. Bezirci, Çev.). İstanbul: Say Yayınları

Türk Dil Kurumu [TDK]. (1979). *Felsefe Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları

Žižek, Slavoj. (2011). *Olumsuzla Oyalanma*. (H. Gür, Çev.). Ankara: İmge Kitabevi Yayınları

Žižek, Slavoj. (2015). *Bedensiz Organlar*. (U.Y. Kara, Çev.). İstanbul: Monokl Yayınları

Žižek, Slavoj. (2016). *Yamuk Bakmak: Popüler Kültürden Jacques Lacan'a Giriş*. (T. Birkan,
Çev.). İstanbul: Metis Yayınları

Žižek, Slavoj. (2019). *İdeolojinin Yüce Nesnesi*. (T. Birkan, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları

Žižek, S., Zupancic, A. (2020). *Hegel ve Freud: Olumsuzlamadan Dürtüye*. İstanbul: Encore

Etik Beyanı

Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Tez/Sanat Çalışması Raporu Yazım Yönergesi'ne uygun olarak hazırladığım bu Tez/Sanat Çalışması Raporunda,

- Tez/Sanat Çalışması Raporu içindeki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tez/Sanat Çalışması Raporu içindeki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda ilgili eserlere bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu,
- atıfta bulunduğum eserlerin bütününe kaynak olarak gösterdiğimi,
- kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı,
- bu Tez/Sanat Çalışması Raporunun herhangi bir bölümünü bu üniversitede veya başka bir üniversitede başka bir Tez/Sanat Çalışması Raporu çalışması olarak sunmadığımı beyan ederim.

08/03/2024

FAZİLET AŞCI

Yüksek Lisans Tezi Orijinallik Raporu

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
Güzel Sanatlar Enstitüsü

Tez Başlığı: KİMLİK VE 'BEN' İKİLİĞİNİN SANAT PRATİKLERİ İLE ÇÖZÜMLENMESİ

Yukarıda başlığı verilen Tez Raporumun tamamı aşağıdaki filtreler kullanılarak Turnitin adlı intihal programı aracılığı ile Tez Danışmanım tarafından kontrol edilmiştir. Kontrol sonucunda aşağıdaki veriler elde edilmiştir:

Raporlama Tarihi	Sayfa Sayısı	Karakter Sayısı	Savunma Tarihi	Benzerlik Oranı (%)	Gönderim Numarası
07/03/2024	82	132914	09/02/2024	%21	2314538623

Uygulanan filtreler:

1. Kaynakça hariç
2. Alıntılar dâhil
3. 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Tez/Sanat Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim. (07.03.2024)

Fazilet AŞCI

Öğrenci No.: N20239261

Anasanat/Anabilim Dalı: Seramik

Program (işaretleyiniz):

Yüksek Lisans	Sanatta Yeterlik	Doktora	Bütünleşik Doktora
√			

DANIŞMAN ONAYI

UYGUNDUR.
Doç. Ceren SELMANPAKOĞLU

Master's Thesis Originality Report

HACETTEPE UNIVERSITY

Institute of Fine Arts

Title :ANALISING THE DICHOTOMY OF IDENTITY AND 'I' THROUGH ART PRACTICES

The whole thesis report is checked by my supervisor, using Turnitin plagiarism detection software taking into consideration the below mentioned filtering options. According to the originality report, obtained data are as follows.

Date Submitted	Page Count	Character Count	Date of Thesis Defence	Similarity Index (%)	Submission ID
07/03/2024	82	132914	09/02/2024	%21	2314538623

Filtering options applied are:

1. Bibliography excluded
2. Quotes included
3. Match size up to 5 words excluded

I declare that I have carefully read the Hacettepe University Institute of Fine Arts Guidelines for Obtaining and Using Thesis Originality Reports; that my thesis does not include any form of plagiarism; that in any future detection of possible infringement of the regulations, I accept all legal responsibility; and that all the information I have provided is correct to the best of my knowledge. I respectfully submit this for approval. (07.03.2024)

Fazilet AŞCI

Student No.: N20239261

Department: Ceramics

Program/Degree (please mark):

Master's	Proficiency in Art	PhD	Joint Phd
√			

SUPERVISOR APPROVAL

APPROVED

Assoc. Prof. Ceren SELMANPAKOĞLU

YAYIMLAMA VE FİKRÎ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin/raporumun tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kâğıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesi'ne verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversite'ye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikrî mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin/raporumun tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalara (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin/Sanat Çalışması Raporunun kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin/sanat çalışması raporumun tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde/sanat çalışması raporumda yer alan, telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinleri yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversite'ye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan **Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*** kapsamında tezim/sanat çalışması raporum aşağıda belirtilen haricinde YÖK Ulusal Tez Merkezi/ H.Ü. Kütüphaneleri Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

- Enstitü/ Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren ... yıl ertelenmiştir. (1)
- Enstitü/ Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren ... ay ertelenmiştir. (2)
- Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir. (3)

08/09/2024

Fazilet AŞCI

*Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge

- (1) Madde 6.1. Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.
- (2) Madde 6.2. Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmasını ş ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.
- (3) Madde 7.1. Ulusal çıkarılan veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, tezin yapıldığı kurum tarafından verilir. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü teze ilişkin gizlilik kararı ise, ilgili kurum ve kuruluşun önerisi ile enstitü veya fakültenin uygun görüşü üzerine üniversite yönetim kurulu tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.
Madde 7.2. Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

Tez Danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu tarafından karar verilir.